

Kur'ân-ı Kerîm'de Şeddeli Kelimeler ve İdğâm Olgusu: Tecvit Terminolojisi Açısından Sistematik Bir İnceleme

Ahmet Taşdoğan

0000-0002-7309-2861

Dr., Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü,
Kur'ân-ı Kerîm Okuma ve Kıraat Anabilim Dalı, Siirt, Türkiye

<https://ror.org/05ptwtz25>

ahmet.tasdogan@siirt.edu.tr

Atıf Bilgisi:

Yazar Taşdoğan, Ahmet. "Kur'ân-ı Kerîm'de Şeddeli Kelimeler ve İdğâm Olgusu: Tecvit Terminolojisi Açısından Sistematik Bir İnceleme". *İslami İlimler Dergisi* 42 (Mart 2026), 355-381. <https://doi.org/10.34082/islamiilimler.1836720>.

Makale Türü:

Araştırma Makalesi

Etik Beyan:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Kurul İzni:

Araştırma için herhangi bir etik onay veya bilgilendirilmiş onay gerekmemektedir.

ÜYZ Beyanı:

Bu makalenin hazırlanma sürecinde yapay zekâ destekli araçlar kullanılmamıştır.

Geliş Tarihi:

5 Aralık 2025

Kabul Tarihi:

24 Mart 2026

Yayın Tarihi:

30 Mart 2026

Hakem Sayısı:

Bir İç Hakem - En Az İki Dış Hakem

Değerlendirme:

Çift Taraflı Kör Hakemlik

Benzerlik Taraması:

Yapıldı - intihal.net

Çıkar Çatışması:

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman:

Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.

Etik Bildirim:

dergiislamiilimler@gmail.com

Lisans:

CC BY-NC 4.0

Öz: Kur'ân-ı Kerîm'in doğru ve kurallara uygun biçimde okunmasını sağlayan esaslar arasında, idğâm olgusu da bulunmaktadır. İdğâm, üzerinde şedde bulunmayan iki harfin telaffuz temelli kaynaşması demektir. Bununla birlikte lafzen şeddeli olarak yazılan kelimeler de fonetik açıdan benzer bir birleşme izlenimi vermektedir. Ancak şeddeyi, gerçekleşmiş bir idğâmın zorunlu göstergesi olarak kabul etmek, ilmi açıdan yanıltıcı sonuçlar doğurabilmektedir. Bu sebeple idğâm ile şedde arasındaki ilişkinin doğru kavranamaması, tecvit literatüründe çeşitli kavramsal karışıklıklara neden olmaktadır. Bu karışıklığın en belirgin örneği, Kur'ân'daki tüm şeddeli kelimelerin idğâm-ı misleyn kapsamında değerlendirilmesi şeklindeki yaygın kabuldür. Bu çalışma, söz konusu kavramsal karışıklığı gidermeyi ve şedde-idğâm ilişkisine terminolojik netlik kazandırmayı amaçlamaktadır. Böylece Kur'ân eğitiminde doğru terminolojik çerçevenin yerleşmesine katkı sunmayı ve hem akademik literatüre hem de uygulamalı öğretime önemli bir zemin oluşturmayı hedeflemektedir. Çalışma, daha önce detaylı olarak incelenmemiş konuyu sistematik bir şekilde temellendirerek sunması bakımından önemli görülmektedir. Bu aşamada Kur'ân'daki şeddeli kelimeler fiil, isim, edat ve harf-i cer ana başlıkları altında kelimelerin etimolojik ve morfolojik özellikleri sunulmaktadır. Böylece, tefsir-tecvit ve tecvit-sarf ilişkisi bağlamında, ilgili kelimelerin kapsamlı bir şekilde tahlil edilmesi amaçlanmaktadır. İncelenen kelimeler, ilgili literatür taraması ışığında deskriptif bir yaklaşımla değerlendirilmektedir. Çalışmanın temel bulgularından biri, idğâm-ı misleyn olarak isimlendirilen bazı kelimelerin, ilgili âyetin anlamına dair zihinsel tasavvuru etkileyebilmesidir. Bu durum, âyetin anlamının değişmesinin yanı sıra kelimenin etimolojik yapısına dair yanıltıcı bilgiler sunma riskini de beraberinde getirmektedir. Çalışmada, her şeddeli kelimenin idğâm-ı misleyn olmadığı tespit edilmekte; ayrıca herhangi bir idğâm türüyle açıklanamayan kelimelerin tecvit terminolojisinde "teşdid/müşedded" başlığı altında değerlendirilmesinin, kavramsal ayrışmayı netleştirdiği ve muhtemel anlam sapmalarının önüne geçtiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kıraat, Tecvit, Tefsir, İdğâm-ı Misleyn, Şeddeli Kelime, Teşdid, Müşedded.

Geminated Vocables (al-Kalimāt al-Mushaddadah) in the Qur'ān and the Application of Idghām: A Systematic Analysis within the Framework of Tajwīd Terminology

Ahmet Taşdoğan

[0000-0002-7309-2861](https://orcid.org/0000-0002-7309-2861)

Dr., Siirt University, Faculty of Theology Department of Fundamental Islamic Sciences,
Division of Qur'anic Recitation and Qirā'āt, Siirt, Türkiye.
<https://ror.org/05ptwtz25>
ahmet.tasdogan@siirt.edu.tr

Citation:

Taşdoğan, Ahmet. "Geminated Vocables (al-Kalimāt al-Mushaddadah) in the Qur'ān and the Application of Idghām: A Systematic Analysis within the Framework of Tajwīd Terminology". *Journal of Islamic Sciences* 42 (March 2026), 355-381. <https://doi.org/10.34082/islamiilimler.1836720>.

Article Type:

Research Article

Ethical Statement:

It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited.

Ethics committee approval:

The research does not need any ethical approvals or informed consent.

AI Statement:

AI-assisted tools were not used in the preparation of this manuscript.

Date of submission:

5 December 2025

Date of acceptance:

24 March 2026

Date of publication:

30 March 2026

Reviewers:

One Internal & At Least Two External Reviewers

Review:

Double-blind

Plagiarism checks:

Yes - intihal.net

Conflicts of Interest:

The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest

Grant Support:

No funds, grants, or other support was received.

Complaints:

dergiislamiilimler@gmail.com

License:

CC BY-NC 4.0

Abstract: Among the principles that ensure the valid and rule-based recitation of the Qur'ān is the concept of idghām. Idghām refers to the phonetic merging of two consonants that are written without a shadda (geminated vocables). However, words written with a shadda also give the auditory impression of a similar fusion. Treating the shadda as a definitive indicator of an actual idghām can lead to misleading conclusions in scholarly terms. Consequently, misunderstanding the relationship between idghām and shadda has caused various conceptual confusions in tajwīd literature. The most common example of this confusion is the widespread assumption that all words with a shadda in the Qur'ān fall under the category of idghām al-mithlayn. This study aims to resolve this conceptual ambiguity and provide terminological clarity regarding the shadda-idghām relationship. It seeks to contribute to the proper establishment of terminology in the education of Qur'ān and to create a solid basis for both academic research and practical teaching. The study is significant as it systematically addresses a topic that has not been thoroughly examined before. In this framework, vocables containing a shadda in the Qur'ān are analyzed under the main categories of verbs, nouns, particles, and prepositions, taking into account their etymological and morphological features. This approach allows for a comprehensive examination of the relevant words in the context of tafsīr-tajwīd and tajwīd-Arabic morphology relationships. Words in relation are evaluated descriptively based on the existing literature. One key finding is that some words labeled as idghām al-mithlayn may influence the reader's perception of the verse's meaning. This can alter the meaning and also misrepresent the word's etymology. The study concludes that not every word with a shadda should be considered idghām al-mithlayn; instead, words that cannot be explained through any type of idghām are better classified under the tajwīd term "tashdīd/mushaddad" clarifying conceptual distinctions and preventing potential semantic errors.

Keywords: Qirā'āt, Tajwīd, Tafsīr, Idghām al-Mithlayn, al-Kalimāt al-mushaddadah.

Giriş

Kur'ân-ı Kerîm'in hatasız ve usulüne uygun biçimde okunabilmesi, tecvit kurallarının gereğince uygulanmasına bağlıdır. Tecvit ilmi içerisinde özel bir yere sahip olan idğâm, doğru okuyuştaki belirleyici unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır. İdğâm, yan yana bulunan aynı cins veya mahreçleri yakın iki harften birincisinin ikincisine katılması şeklinde gerçekleşen fonetik bir hâdisedir.^[1] Bu işlem, dilin aynı ses için iki ayrı hareket yapmasının doğuracağı telaffuz zorluğunu önlemek amacıyla gerçekleştirilir.^[2] Böylece birinci harf, diğerinde eriyerek şeddeli, tek bir ses meydana getirir. Arapçada bu olgu, harflerin mütemâsil (aynı), mütecânis (aynı mahreçli) veya mütekârib (mahreç veya sıfat yakınlığı) olma derecelerine göre sınıflandırılır ve tecvit ilmi açısından Kur'ân kıraatinde büyük önem taşır.^[3] Bu kural uygulanmadığında, söz konusu harfler idğâmsız telaffuz edilir ve bu durum, kıraat ilmi açısından uygun olmayan bir okuma biçimi oluşturur.

Kur'ân yazım geleneğinin erken dönemlerine dair özellikler incelendiğinde, harf ve kelime işaretlemelerine gösterilen titizliğin özellikle dikkat çektiği göze çarpmaktadır. Kelime içerisinde yazılı olarak şeddeli bulunan ifadeler, zaten şeddeli okunmaları gerektiği için yanlış okuma riskine yol açmamaktadır. Ancak bu konudaki hassasiyet sebebiyle erken dönem bazı Mushaflarda, şeddeli kelimeleri diğerlerinden ayırt etmek amacıyla kelimenin altında nokta yer almaktadır.^[4] Böylece telaffuza ilişkin uygulamaların, büyük ölçüde şifahî rivayet geleneği aracılığıyla korunduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Kur'ân kelimeleri, yapısal biçimleri, yazım gelenekleri ve okunma biçimleri bakımından özel bir önem arz etmektedir.

Şeddeli kelimeler yalnızca yazım ve telaffuz açısından değil, aynı zamanda morfolojik yapı bakımından da kapsamlı bir şekilde incelenmelidir. Aksi durumda ilgili âyetin anlamının yanlış anlaşılma ihtimali ortaya çıkabilmektedir. Bu durum, özellikle edatlarda çok bariz görülmektedir. Örneğin, “أَلِي” kelimesi, idğâmlı bir sözcük olarak kabul edildiğinde, şart edatı olan “أَلِي” ile nefiy (olumsuzluk) edatı olan “أَلِي” harflerinden mürekkep bir kelime olmaktadır. Ancak aynı kelime istisna edatı olarak değerlendirildiğinde, bu durumda artık mürekkep değil, basit bir kelime niteliği kazanmakta ve önceki yapıdan farklı bir anlam taşımaktadır.^[5] Benzer şekilde “أَلِي” edatı da şart ya da tafsil (ayrıntı) anlamı taşıdığına, tek bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Ancak idğâm açısından incelendiğinde, bu edat “أَلِي” ile “أَلِي” ifadelerinden mürekkep bir kelime hâline gelmekte; önceki cümleye atıf işlevi kazanmaktadır.^[6] Dolayısıyla söz konusu edatların hem yazım hem de telaffuz açısından doğru anlaşılması, bağlam ve kelime yapısının dikkatle incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Şedde ile idğâm arasındaki farkın doğru anlaşılmaması, çağdaş dönemde bazı terminolojik karışıklıklara yol açmaktadır. Nitekim Kur'ân'daki tüm şeddeli kelimelerin doğrudan idğâm-ı misleyn kapsamında ele alındığına dair yaygın bir kanaat bulunmaktadır.^[7] Çalışmanın odaklan-

[1] Ebû Bişr Amr b. Osmân Sibeveyhi, *el-Kitâb*, thk. Abdusselâm Muhammed Harun (Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 1402/1982), 4/431, 437; Ahmed b. Mûsâ İbn Mücâhid, *Kitâbu's-seb'a fi'l-kur'ân*, thk. Şevki Dayf (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1972), 125; Celâleddin Karakılıç, *Tecvid İlmi* (Ankara: Kalkan Matbaacılık, 2012), 59.

[2] İbn Mücâhid, *Kitâbu's-seb'a*, 125.

[3] Ebû'l-Kâsım ez-Zeccâcî, *Kitâbu'l-lâmât*, thk. Mâzin el-Mübârek (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1405/1985), 151; Ebû Hayyân el-Endelüsî, *İrtişâfû'd-ğarab min lisâni'l-Arab* (Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 1418/1998), 1/337; Şemsüddîn İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kur'ân*, thk. Ali ed-Dabbâğ (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 1/274.

[4] Ebû Amr Osmân ed-Dânî, *el-Muhkem fi nakhi'l-meşâhif* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1418/1997), 56; Abdurrahman Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları* (Bursa: Emin Yayınları, 2021), 239, dip. 5.

[5] Ebû Ali el-Fârisî, *et-Ta'likât 'alâ kitâbi Sibeveyhi*, thk. İvâd b. Hamed (Suudi Arabistan: b. y., 1414/1994), 3/150.

[6] Ebû Bekir Muhammed İbnü'l-Enbârî, *Kitâbu 'İdâhi'l-vakf ve'l-ibtidâ'* (Dımaşk: Mecma'u'l-lugati'l-Arabî, 1390/1971), 344-345; İbnü'l-Bennâ el-Merrâkuşî, *Unvânü'd-delîl min mersûmi hattî't-Tenzîl*, thk. Hind Şelbî (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1990), 129; Ebû Abdillâh Bedrüddîn İbnü'n-Nâzım, *Şerhu İbni'n-Nâzım 'alâ 'elfiyyeti İbn Mâlik*, thk. Muhammed Bâsil 'Uyûnus'-sûd (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1420/2000), 509; Şihâbüddîn Ahmed Semîn el-Halebî, *ed-Durru'l-maşûn fi 'ulûmi'l-kitâbi'l-meknûn*, thk. Ahmed el-Harrât (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, ts.), 1/226.

[7] Ramazan Pakdil, *Ta'lim Tecvit ve Kıraat* (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, 2020), 191-195; Fatma Çakır, “Yazım İtibariyle Farklı Algılanan Bazı Kelimelerin Tecvit Tahlili”, *Batman Akademi Dergisi* 6/2 (Ocak2023), 118-119. Kur'ân'da şeddeli olarak geçen her kelime mutlaka idğâma işaret etmeyebilir. Nitekim çalışmada ortaya konulduğu üzere, bazı kelimelerdeki

diği temel problem de tam olarak bu noktada ortaya çıkmaktadır. Zira Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan her şeddeli kelime idğâm-ı misleyn kapsamında değerlendirilemeyeceği gibi kimi zaman idğâm kategorisi içinde de ele alınamamaktadır. Ayrıca şeddeli kelimelerdeki her idğâm, yalnızca aynı iki harfin birleşmesiyle oluşmamaktadır.^[8] İlerleyen sayfalarda detaylı bir şekilde ele alınacağı üzere kelime üzerinde görülen her şedde de idğâmın sonucu değildir.^[9] Bu yönüyle çalışma, şedde-idğâm ilişkisine dair kavramsal belirsizlikleri terminolojik açıdan açıklığa kavuşturmayı hedeflemektedir. Bununla birlikte bazı kelimelerin asıl itibarıyla şeddeli bir yapıda olduklarını; bazılarının ise idğâm olgusu çerçevesinde, idğâm-ı misleyn’in yanı sıra idğâm-ı ma’al-ğunne, idğâm-ı bilâ-ğunne, idğâm-ı mütecâniseyn ve idğâm-ı mütekâribeyn türlerinde yer alabileceğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Şeddeli kelimelerin tamamının idğâm-ı misleyn kapsamında değerlendirilmesi, bazı durumlarda âyetin anlamının da değişmesine yol açabilmektedir. Örneğin, “الْبَرِّيَّةُ”^[10] kelimesinin “بَرِّي” ve “بَرًّا” köklerinden türemiş olma ihtimali bulunmaktadır.^[11] İlk kökten geldiği varsayıldığında kelime “toprak, yeryüzü”, ikincisine göre “yaratılmış” anlamını kazanmaktadır. Her iki kök bakımından da sözcük “فَيْئَلَةٌ” kalıbında yer almaktadır.^[12] Bu çerçevede kelimenin idğâm-ı misleyn kapsamında değerlendirilmesi, ona “yeryüzünün en hayırlısı” anlamının verilmesini mümkün kılmaktadır. Buna göre söz konusu kelime aslı biçimiyle “بَرِّيَّةُ” olup iki sâkin yâ harfinin birbiriyle birleşmesi sonucu şedde ile yazılmaktadır. Bununla birlikte bu kelimedeki idğâmın idğâm-ı misleyn olmadığı ifade edildiğinde, kelimenin “بَرِّيَّةُ” şeklinde iken şeddelendiği anlaşılmaktadır. Bu durumda âyet, “yaratılmışların en hayırlısı” anlamını kazanmaktadır. Bu anlam farklılaşması sayesinde âyetten, insanın meleklerden üstün olduğu yönündeki yorumun çıkarılabilmesi de mümkün hâle gelmektedir.^[13] Bu durum, tecvit ilminde yapılan isimlendirmelerin âyetlerin anlam dünyasını zihinde canlandırabilme gücüne sahip olduğunu; ayrıca şeddeli kelimelerdeki idğâm olgusunun doğru anlaşılabilmesi için kelimenin yapısal analizinin mutlaka dikkate alınması gerektiğini göstermektedir.

şeddeler idğâm sonucunda meydana gelmemektedir. bk. Kurra Hafız Mehmet Ali Kurt, “Teşdîd Maal Ğunne ve Teşdîd Bilâ Ğunne İfadeleri Doğru Mu- Kurra Hafız Mehmet Ali Kurt”, (28 Aralık 2021), 00:00-03:07. Bununla birlikte idğâm-ı misleyn tabirinden kaçınmak amacıyla, şeddeli olarak telaffuz edilen tüm kelimeleri teşdîd kapsamında değerlendirmek hatalı bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın temel problemi, tecvit ve sarf gibi farklı metodolojik çerçevelere sahip iki disiplinin doğrudan karıştırılmasıdır. Bunun sonucu olarak başta idğâm-ı şemsiyye kuralı göz ardı edilmekte ve kavramsal düzeyde hatalı genellemelere gidilmektedir. Oysa çalışmada ortaya konulduğu üzere teşdîd kavramı, tecvit ve sarf ilmi açısından farklı anlam ve işlevlere sahiptir. bk. Medrese Bahçesi Tecvid, “6. Tecvid Dersi / Teşdid ve İdğâm Misleyn”, (21 Ekim 2025), 27:00-29:00. Kanaatimizce, Kurra Hafız Fatih Çollak’ın bu konudaki değerlendirme ve tespitleri, tecvit ilmi açısından isabetli görünmektedir. bk. Ersin Can, “Fatih Çollak - Teşdid (Teşdid) Nedir?”, (17 Ekim 2022), 00:00-07:56.

[8] Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, *Me’âni’l-Kur’ân* (Beyrut: Âlemu’l-Kutub, 1403/1983), 1/469.

[9] Ebû Muhammed İbn Ümmü Kâsım el-Murâdî İbn Ümmü Kâsım, *el-Cene’d-dânî fi hurûfi’l-me’âni*, thk. Fahreddin Kabavâ - Muhammed Nedîm (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1413/1992), 578; İbn Hişâm en-Nahvî, *Muğni’l-lebib ‘an kutubi’l-e’ârîb*, thk. Muhammed Muhyiddîn (Beyrut: Mektebetu’l-‘Aşriyye, 1411/1991), 1/67, 71; 212; Muhammed Mekki Naşr, *Nihâyetu’l-kavli’l-mufîd fi ilmi’t-tecvîd* (Kahire: Mektebetu’ş-Şafâ, 1420/1999), 171.

[10] el-Beyyine 98/7. Âyet metni şu şekildedir: “وَلَيْكُمُ خَيْرٌ مِّنْهُ”

[11] Halîl b. Ahmed, *Kitâbu’l-‘ayn*, thk. Abdülhamit Hendâvî (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, ts.), Ayn “b-r-”, 1/124; Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi’u’l-beyân ‘an te’vîli âyi’l-Kur’ân*, thk. Abdullah et-Türkî (Kahire: Dâru Hecr, 1422/2001), 24/555-556; İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, *Tâcu’l-luğâ ve şihâhu’l-‘Arabîyye*, thk. Ahmed Abdulğafûr (Beyrut: Dâru’l-İlm li’l-Melâyin, 1990), “b-r-â”, 6/2279-2280; Ebû’l-Hüseyn Ahmed İbn Fâris, *Mu’cemu mekâyisi’l-luğâ*, thk. Abdusselâm Hârûn (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1399/1979), “b-r-v”, 1/235; “b-r-”, 1/236.

[12] Ferrâ, *Me’âni’l-Kur’ân*, 3/282; Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 24/555-556; Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî ez-Zeccâc, *Me’âni’l-Kur’ân ve ‘ir-râbuḥ*, thk. Abduh Şelebî (Beyrut: Âlemu’l-Kutub, 1408/1998), 5/350; Ebû Muhammed Mekki b. Ebû Tâlib, *el-Yâ’âtü’l-müşeddât*, thk. Ahmed Hasan Ferhât (Dimaşk: Muessesetu’l-Ḥâfikayn, 1402/1982), 53.

[13] Ebû’l-Kâsım Zeynülsîlâm Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî, *Letâifu’l-işârât*, thk. Abdüllatif Hasan Abdurrahmân (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1428/2007), 3/440; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, thk. Abdullâh et-Türkî (Beyrut: Muessesetu’r-Risâle, 1427/2006), 22/414. Melekler dâhil evrendeki her şeyin varlık sebebinin insana hizmet etmek olduğu ve bu konuda birtakım sorumluluklarının bulunduğu söylenebilir. Bununla birlikte İslâmî ilimler metodolojisinde melekler, genelde cins anlamında ve insanların hocaları olması açısından peygamberlerden ve insanlardan üstün oldukları kabul edilmektedir. Söz konusu tartışmalara dair mülahazalar için bk. Muhammed b. Ömer Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1401/1981), 2/238-258; Zakir Demir, *İlâhî Nakiller Bağlamında Kur’ân’daki İktibâsların Mâhiyeti* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2024), 361.

Kelimelerin yapısal analizine yönelik bu yaklaşım, dilbilimsel tefsir çalışmalarında Kur'ân'ı anlama ve açıklama girişimlerinin temelini oluşturmaktadır.^[14] Benzer şekilde Arap gramerine dair kaleme alınan eserlerde de kelimelerin kökenleri araştırma konusu olmakta ve onların tek ya da iki farklı yapıdan oluşup oluşmadığı incelenmektedir. Bu bağlamda diğer sözcüklerin yanı sıra mevzu bahis şeddeli kelimelerin tek yapıdan oluştuğunu ifade etmek için "harf" veya "basit" gibi terimler; iki farklı yapıdan oluştuğunu göstermek için ise "mürekkep" gibi kavramlar, idğâm olgusu bağlamında kullanılmaktadır.^[15] Tecvit çalışmalarında ise şeddeli kelimelerin barındırdığı tecvit kuralına dair doğrudan bilgiler çoğunlukla verilmemekte,^[16] klasik eserlerde bu konu genellikle "bâbü'l-müşeddedât/teşdîd"^[17] başlığı altında değerlendirilmektedir.^[18] Aynı şekilde tecvit ve kıraat eserlerinde de şeddeli kelimelerin idğâm yapısına dair açıklamalar yapılmakta ve hangi harflerin bir araya gelerek bu yapıyı oluşturduğu üzerinde durulmaktadır.^[19] Dolayısıyla şeddeli kelimelerin aslî yapıları ve idğâm olgusu üzerine yapılan çalışmaların erken dönemlerden itibaren varlık gösterdiği müşahade edilmektedir.

Çalışmanın temel problemleri şu sorular altında şekillenmektedir: Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan her şeddeli kelime idğâm kavramı çerçevesinde değerlendirilebilir mi? Eğer böyleyse bu kelimelerin tamamı idğâm-ı misleyn kapsamında mıdır? Kelimenin kökeninin ve morfolojik yapısının bilinmesinin, idğâm türünün belirlenmesindeki rolü nedir? Şeddesi idğâm sonucunda oluşmamış kelimeler nasıl adlandırılmalıdır? Tecvit açısından yapılan bu isimlendirmelerin, ilgili âyetin anlamının zihinde tasavvur edilmesine bir etkisi bulunmakta mıdır? Bu ve benzeri sorular, şeddeli kelimelerdeki idğâm olgusunu daha iyi kavramaya ve Kur'ân'daki şeddeli kelimelerin isimlendirilmesi konusunda doğru tespitlere ulaşabilmeye yöneliktir.

Bu çalışmada, Kur'ân-ı Kerîm'de şeddeli olarak yazılan kelimeler, tecvit terminolojisi çerçevesinde incelenmektedir. Kelimelerin tamamının ele alınması çalışmanın hacmi açısından mümkün olmadığından konu sistematik bir biçimde ana başlıklar hâlinde ve örnekler üzerinden temellendirilmektedir. Bu bağlamda şeddenin her durumda idğâm-ı misleyn olarak değerlendirilip

[14] Ahmet Taşdoğan, *Kur'ân Yorumunda Dilbilimsel Tefsirin İşlevi (İ'râz/Yüz Çevirmek Örneği)* (Ankara: Fecr Yayınları, 2024), 17.

[15] Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-ayn*, "l-h", 1/82; Ebû Bekr Muhammed İbn Düreyd, *el-İştikâk*, thk. Abdusselâm Hârûn (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1414/1991), 11; Ebü'l-Kâsım ez-Zeccâcî, *Kitâbu'l-lâmât*, 37-39, 50, 55-56; Ebü Ali el-Fârisî, *et-Ta'likât 'alâ kitâbi Sibeveyhi*, 3/150; Ebü'l-Feth Osmân İbn Cinnî, *Sirru şinâ'ati'l-irâb*, thk. Hasan Hindâvî (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1413/1993), 1/155, 171, 185; Ebü'l-Feth Osmân İbn Cinnî, *el-Muhteseb fi tebyini vucûhi sevâzî'l-kurâ'ât ve'l-ıdâh 'anhâ* (Kahire: Vezâretü'l-Evkâf, 1414/1994), 2/29; Ebü'l-Berekât Kemâlüddîn el-Enbârî, *el-İnsâf fi mesâ'ili'l-hilâf* (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 2002), 639; İbn Ümmü Kâsım, *el-Cene'd-dânî*, 579; Semîn el-Halebî, *ed-Durru'l-masûn*, 4/121; 5/530; 7/144; İbn Hişâm en-Nahvî, *Muğni'l-lebib*, 1/212, 138, 141; Seyyid Şerîf el-Cürçânî, *Şerhu'l-İzzî*, thk. Muhammed Zefzâf (Kuveyt: Dâru'z-Zâhiriyye, 1442/2020), 44, 45, 97-98; Celâlüddîn es-Süyûtî, *Hem'u'l-hevâmi' fi şerhi Cem'î'l-cevâmi'*, thk. Ahmed Şemsüddin (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1418/1998), 2/163, 286.

[16] Mekki b. Ebü Tâlib (ö. 437/1045), asıl itibarıyla şeddeli olan kelimeleri müşedded başlığı altında değerlendirirken, iki harfin bir araya gelerek oluşturduğu şeddeleri ise idğâm olgusu bağlamında incelemektedir. Örnekler için bk. Mekki b. Ebü Tâlib, *el-Yâ'âtü'l-müşeddedât*, 23, 25, 27, 28-29, 31, 32, 33, 38, 39, 46, 47, 51, 53 vd.

[17] Bu kavramların lügavî ve ıstılahî manalarına dair bk. Ali Çiftçi, "Telifat Dönemi Tecvit Âlimlerinden Mekki b. Ebi Talib ve Abdülvehhab b. Muhammed el-Kurtubi Perspektifinden Teşdid, Telyin ve Tahfif Terimlerine Bir Bakış", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47/47 (Kasım 2019), 199-202.

[18] Ebü Muhammed Mekki b. Ebü Tâlib, *er-Ri'âye li-tecvîdi'l-kurâ'e ve tahkîki lafzi't-tilâve*, thk. Ahmet Hasan Ferhat (Ürdün: Dâru Ammar, 1417/1996), 245-255; Şemsüddin Muhammed İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd fi 'ilmi't-tecvîd*, thk. Gânim Kaddûrî (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1421/2001), 215-221; Alî b. Sâlim b. Muhammed en-Nürî es-Sefâkûsî, *Tenbîhu'l-gâfilîn ve 'irşâdu'l-câhilîn* (b.y.: Muessesetu Abdülkerim b. Abdullah, ts.), 120-121.

[19] İbn Mücâhid, *Kitâbu's-Seb'a*, 22, 121; İbnü'l-Enbârî, *el-vaqf ve'l-ibtidâ'*, 145, 146, 198, 312, 323-324, 330, 339, 342-343; Ebü Abdillâh el-Hüseyn İbn Hâleveyh, *el-Hucce fi'l-kurâ'âti's-seb'a*, thk. Abdulâl Sâlim (Bağdad: Dâru's-Şurûk, 1399/1979), 124-125; Ebü Alî el-Fârisî, *el-Hüce li'l-kurrâ'i's-seb'a*, thk. Bedrettin Kahveci vd. (Beyrut: Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, 1413/1993), 4/261; Abdurrahman b. Muhammed İbn Zencele, *Hucetü'l-kurâ'ât*, thk. Said el-Afgânî (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1418/1997), 311; Ebü Amr Osmân ed-Dânî, *Câmi'u'l-beyân fi'l-kurâ'âti's-seb'a*, thk. Muhammed Sadûk el-Cezâ'irî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1426/2005), 782; Merrâkûşî, *Unvânü'd-dellil*, 128-130, 134-135; Ahmed b. Muhammed el-Bennâ ed-Dimyâtî, *İthâfu fuğalâ'i'l-beşer*, thk. Şaban Muhammed (Beyrut: Âlemu'l-Kutub, 1407/1987), 2/167-168. Ayrıca bk. Mehmed Efendi Saçaklızâde, *Cühdü'l-mukıl*, thk. Salim Kaddûrî (Ürdün: Dâru Ammar, 1429/2008), 282; Muhammed Mekki Naşr, *Nihâyetü'l-kavli'l-mufid*, 171; Pakdil, *Ta'lim Tecvit ve Kıraat*, 191-195.

değerlendirilemeyeceği; hangi kelimelerde farklı idğâm türlerinin görüldüğü ve bu durumların tecvit ilmi açısından nasıl isimlendirilmesi gerektiği tartışılmaktadır. Çalışmada, yapısal olarak şeddeli olan ve belirli bir idğâm olgusu ile açıklanamayan şeddeli kelimeler, tecvit ve kıraat kaynaklarına dayanılarak “müşedded” veya “teşdîd” olarak adlandırılmaktadır. Çalışmada, literatür taraması ışığında betimsel analiz yöntemi kullanılmakta ayrıca şeddeli kelimeler, ilgili tecvit, sarf ve nahiv kaynakları ışığında analiz edilmektedir. Çalışmanın temel kaynaklarını Arap diline dair gramer eserleri, tecvit ve kıraat literatürü ile dilbilimsel tefsirler oluşturmaktadır. Böylelikle çalışmada interdisipliner bir anlayış gözetilmektedir. Çalışma, şeddeli kelimelerin tecvit açısından isimlendirilmesine dair çağdaş döneme kadar sistematik biçimde ele alınmamış bir alanı incelemekte;^[20] konuya ilişkin özgün analizler sunarak Kur’ân eğitiminde sağlam bir kavramsal çerçevenin oluşmasına katkı sağlamayı ve pratik öğretim süreçlerine güçlü bir temel sunmayı hedeflemektedir. Çalışmada, şeddenin en belirgin ve yaygın biçimde görüldüğü kelime türleri olan fiil, isim, edat ve harf-i cer, başlıklar hâlinde ana hatlarıyla incelenmektedir. Her başlık altında, idğâmın hangi türde gerçekleştiğine dair bilgiler örneklerle desteklenmektedir. Bu aşamada şeddeli kelimelerin idğâm veya teşdîd açısından taşıdığı fonetik ve morfolojik özellikler ayrıntılı biçimde incelenmektedir. Bu doğrultuda, tecvit terminolojisindeki hatalı bir isimlendirmenin, kimi zaman ilgili kelimenin köken yapısı hakkında yanıltıcı bilgiler sunabileceği ve bunun âyetin anlamının zihindeki tasavvurunu etkileyebileceğine dikkat çekilmektedir.

1. Şeddeli Fiillerde İdğâm Olgusu

Fiillerde görülen şeddenin türü, lafız veya vezin açısından farklılık göstermektedir. Bazı kelimelerde şeddeli harf köken itibarıyla tek bir harf olup vezin gereği şeddelendiği gibi bazılarında ise şedde, aslında iki ayrı harfin idğâm yoluyla birleşmesi sonucunda meydana gelmektedir.^[21] Bu doğrultuda sülâsî ve rubâî mücerret fiillerde vezin bakımından şeddeli kelimelere rastlanmaktadır. Ancak sülâsî mücerret ve mezîd muzaaf fiillerin tamamında idğâm-ı misleyn söz konusudur. Çünkü muzaaf fiillerde aynı harf tekrarlanır. Tekrarlanan bu harfler de birbirinin aynı/misli olan harflerdir.^[22]

Muzaaf fiiller yapısal olarak incelendiğinde, şeddeli harfin aslında aynı harfin tekrarı olduğu açıkça görülmektedir. Örneğin; “مَرَّ” ve “عَضَّ” kelimeleri “مَرَرٌ” ve “عَضَضٌ” biçiminde olup aynı harfin art arda gelmesiyle oluşmuştur. Benzer şekilde “أَعَدَّ” fiilleri, aslında “أَعَدَدَ” ve “أَحْسَسَ” şeklindedir. Bu fiiller, şahıs zamirleri ile kullanıldığında kök harfler tamamen görünür hâle gelmektedir.^[23] Örneğin, “أَحَبَّ” fiili “أَحَبَّبْتُ” şeklinde çekimlenmekte ve bu tür fiillerin diğer vezinlerindeki şeddeli halleri de idğâm-ı misleyn kapsamına girmektedir. Başka bir ifadeyle mücerret olan söz konusu fiiller, mezîd kalıplara dönüştürüldüğünde de idğâm-ı misleyn yapılarını korumaktadır. Örneğin, “أَعَدَّ” fiili, “عَدَّ” kelimesinin if’âl veznindeki hâlidir. Benzer şekilde “يَشَاقُّ” fiili de “شَقَّ” kelimesinin mufâ’ale kalıbına ait bir örnektir. Buna karşılık rubâî fiillerin muzaaf halleri şedde ile yazılmaz^[24] ve bu açıdan sülâsî fiillerden ayrılır.

[20] Teşdîd konusuna kısmen temas eden bazı çalışmalara rastlanmakla birlikte, bu araştırmalar genellikle sınırlı alanlarda ve belirli yönleriyle konuyu ele almaktadır. Dolayısıyla meseleyi bütüncül ve sistematik bir çerçevede inceleyen; kelimeleri fiil, isim, harf ve edat yönlerinden tahlil eden kapsamlı bir çalışmaya ulaşamadık. Tespit edebildiğimiz kadarıyla mevcut çalışmalar şunlardır: Ömer Başkan, “Kur’an Tilavetinde Teorik ve Pratik Düzeyde Zuhur Etmiş Bazı Farklılıklar Üzerine Bir Değerlendirme”, *İlahiyat Akademi* 10 (Aralık2019), 146-154; Mustafa Kemal Önder, “Tecvid Edebiyatında Terkîbî Sıfat Bağlamında Teşdîd ve İdğâm Olgusu”, *Turkish Academic Research Review* 5/1 (2020), 73; Cafer Yıldız, “Kıraat Farklılıkları Bağlamında Tek Kelime İdğâmı”, *İdrak Dini Araştırmalar Dergisi* 3/1 (Haziran 2023), 165, 171; Ali Çiftçi, “Telifat Dönemi Tecvid Âlimlerinden Mekki b. Ebi Talib ve Abdülvehhab b. Muhammed el-Kurtubi Perspektifinden Teşdid, Telyin ve Tahfif Terimlerine Bir Bakış”, 195-238.

[21] Mekki b. Ebû Tâlib, *er-Ri‘âye*, 246; İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd*, 218.

[22] Seyyid Şerîf el-Cürcânî, *Şerhu'l-‘İzzî*, 121-122.

[23] İbn Fâris, *Meğâyîsu'l-luğa*, “h-s-s”, 2/9; “-d-d”, 4/48; “-d-d” 4/29; İbnü'n-Nâzım, *Şerhu İbni'n-Nâzım*, 620.

[24] Seyyid Şerîf el-Cürcânî, *Şerhu'l-‘İzzî*, 122.

Sülûsî fiillere çeşitli harfler eklenerek türetilen mezîd fiiller, vezin gereği şeddelenebilmektedir. Bu doğrultuda bazı mezîd kalıplarında kelimenin aynü'l-fiili şeddeli hâle gelmektedir. Bu durum tef'îl ve tefe'ul vezinlerinde görülmektedir. Kelimenin lâmü'l-fiilinin şeddeli olduğu kalıplar ise if'ilâl ve if'lâl vezinlerindedir. Rubâî mezîd fiillerde ise bu özellik if'illâl vezninde ortaya çıkmaktadır.^[25] Bu kalıplarda yer alan şeddeli harf, aynı harfin tekrarı olarak kabul edildiğinden idğâm-ı misleyn niteliği taşımaktadır. Bunun en güçlü delili ise ilgili harflerin başka formlarında ayrı ayrı yazılmasıdır.

Orta harfi (*aynü'l-fiil*) vezin gereği şeddeli olan tef'îl ve tefe'ul kalıplarından türeyen fiiller, köken itibarıyla iki aynı harften oluşmamaktadır. Mücerret fiillerin bu tür kalıplara dönüşebilmesi için aynü'l-fiil cinsinden bir harf, vezin gereği eklenmektedir.^[26] Bu fiiller, vezinde şeddeli olduğu gibi telaffuz edilmektedir.^[27] Örneğin; "كَرَّمْنَا" kelimesinin kök harfleri "k-r-m"; "تَفْتَحُ" fiilinin kök harfleri ise "f-t-h" iken bu fiiller söz konusu kalıba girdiğinde orta harfleri şeddelenebilir. Benzer şekilde tefe'ul kalıbındaki "v-l-y" kökünden^[28] türeyen "تَوَلَّيْتُمْ" fiili de aynü'l-fiil cinsinden lâm harfinin vezin gereği şeddelenmesi sonucu bu hâle gelmektedir. Dolayısıyla bu tür fiillerde başka bir harf eklenmeksizin ortaya çıkan şedde, aynı harfin iki kez tekrarlanması, yani şeddeli telaffuz edilmesi anlamına gelmektedir.^[29]

Lâmü'l-fiilin şeddeli olduğu if'ilâl, if'lâl ve if'ivvâl vezinlerinde yer alan şeddeli harfler ise aynı iki harften oluşmaktadır. Bu fiil kalıplarının iki aynı harften meydana geldiğini gösteren en açık delil ise bu fiillerin mastar biçimleridir. Zira mastarlarında şeddeli harf ayrılarak yazılmaktadır.^[30] Örneğin; "إِطْمَأَنَّ" fiilinin mastarı "أَطْمَأَنَّ", "تَقَشَّعُرُ" fiilinin mastarı ise "أَقَشَّعُرُ" şeklindedir. Aynı şekilde "أَنْشَقُ" ve "أَنْشَقُ" fiillerinin mastarları "أَنْشَقُ" ve "أَنْشَقُ" biçiminde, yani şeddenin açılmış hâliyle yazılmaktadır. Dolayısıyla bu örneklerdeki şeddeli harfler, kelimenin son harfi olan lâm'ın tekrarıyla oluşmaktadır ve bu nedenle şedde, aynı harfin iki kez okunması anlamına gelmektedir.^[31]

Arapçada, sükûnla ibtidâ etmek, yani kelimeye harekesiz bir harfle başlamak hem fonetik hem de yapısal açıdan son derece güçtür.^[32] Bu doğrultuda tefâ'ul, tefe'ul ve ifti'âl kalıplarında fiilin ilk aslı harfi (*fâü'l-fiil*) üzerinde görülen şedde, vezin gereği değil idğâm sebebiyledir.^[33] Bu tür fiillerdeki şedde, iki harfin birleşmesi sonucu oluşur ve her zaman aynı iki harf içermez. Dolayısıyla hangi idğâm türünün gerçekleştiğini belirleyebilmek için hem fiil kalıbının hem de kelimenin asıl hâlinin bilinmesi, idğâm olgusu açısından büyük önem taşımaktadır. Konunun daha net anlaşılabilmesi için bu fiilleri örnekleriyle birlikte maddeler hâlinde sunmaya çalışacağız.

(i) Tefâ'ul kalıbında yer alan "أَدَارَكَ" fiilinin aslı "تَدَارَكَ" olup, *tâ* ve *dâl* harflerinin idğâmı nedeniyle bu kelime idğâm-ı mütecaniseyn kuralına örnek olmaktadır. Benzer biçimde "فَادَارَاتُمْ" fiilinin aslı "تَدَارَاتُمْ" olup burada da *tâ* harfi *dâl* harfine idğâm edilmiştir. Buna karşılık "أَتَأَقَلُّتُمْ" fiilinin kökeni "تَأَقَلُّتُمْ" olup teqârub (mahreç ve sıfat yakınlığı) nedeniyle *tâ* ve *şâ* harflerinin

[25] Ebü'l-Hasen Alemüddîn es-Sehâvî, *Sifrü's-sa'âde ve sefirü'l-ifâde*, thk. Muhammed ed-Dâli (Beyrut: Dâru Şadır, 1415/1995), 3/1/114; Seyyid Şerîf el-Cürçânî, *Şerhu'l-İzzî*, 38, 42, 47, 48, 49; Abduh Râcîhî, *et-Taṭbîḳu's-şarfi* (Beyrut: Dâru'n-Nehde, 1435-2014), 31, 37, 40, 42.

[26] Râcîhî, *et-Taṭbîḳu's-şarfi*, 31, 37.

[27] İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd*, 218.

[28] Taşdoğan, *Kur'ân Yorumunda Dilbilimsel Tefsirin İşlevi (İ'râz/Yüz Çevirmek Örneği)*, 112.

[29] Râcîhî, *et-Taṭbîḳu's-şarfi*, 11.

[30] Mustafa el-Galâyîni, *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabiyye* (Beyrut: el-Mektebetü'l-'Aşriyye, 1432/2003), 1/127.

[31] Muhammed Muhyiddin Abdülhamit, "Tekmiletun fi taşrifü'l-'ef'âl", *Şerhu İbn 'Akîl 'alâ 'elfiyyeti İbn Mâlik* (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1436/2015), 4/232.

[32] Ebü Ali el-Fârisî, *et-Tekmile* (Beyrut: Âlemü'l-Kutub, 1419/1999), 198; Kemâlüddîn el-Enbârî, *el-İnşâf fi mesâ'ili'l-hilâf*, 594; Ahmed b. Muhammed Ebü Bekir İbnü'l-Cezerî, *Şerhu Ṭayyibetu'n-neşr* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1420/2000), 141.

[33] Seyyid Şerîf el-Cürçânî, *Şerhu'l-İzzî*, 44, 45, 97-98.

idğâmı söz konusudur.^[34] Bu durum ise ne idğâm-ı misleyn ne de idğâm-ı mütecaniseyn kapsamındadır.

(ii) Tefe“ul kalıbında yer alan “يَصْعَدُ” fiilinin aslı “يَتَصَعَّدُ” olup *tâ* ve *şâd* harflerinin birbirine idğâmı söz konusudur. Benzer şekilde “وَأَزَيْتَ” fiili de asıl itibarıyla “تَزَيْتَ” şeklinde olup burada *tâ* ve *zay* harflerinin birbirine idğâmı vardır. Bununla birlikte isim formunda görülen “الْمُرْمَلُ” kelimesinin aslı “مُرْمَلٌ” şeklinde olup burada *tâ* harfi, *zây* harfine idğâm edilmiştir. Ayrıca “يَسْمَعُونَ” fiilinin aslı “يَسْمَعُ” şeklinde iken *tâ* harfi *sîn* harfine katılmıştır. Bu kelimelerdeki idğâm, tekârub sebebiyle meydana geldiğinden idğâm-ı misleyn kapsamına girmemektedir. Bununla birlikte “الْمُدْتَرُ” kelimesinin aslı “مُدْتَرٌ”; “اطَّيَّرْنَا” fiilinin yapısı ise “تَطَيَّرْنَا” şeklindedir.^[35] Bu örneklerde de *tâ* harfinin *dâl* ve *ţâ* harflerine katılması, idğâm-ı misleyn değil; idğâm-ı mütecaniseyn türüne örnek oluşturmaktadır.

(iii) İfti‘âl kalıbından türeyen fiillerde, kök harflerinin ilki bazı durumlarda tekârub sebebiyle vezindeki *tâ* harfine idğâm edilmektedir. Örneğin, “اِنْتَقَى” fiili “v-ķ-y” kökünden türemiş olup aslında “اَوْتَقَى” şeklindedir. Bu örnekte *vâv* ve *tâ* harfleri aynı harfler oldukları için değil, mahreç veya sıfat yakınlığı sebebiyle idğâm gerçekleşmiştir.^[36] Bazen de ifti‘âl babındaki şeddeli harf ne vezin ne de lafız itibarıyla kelimenin aslında bulunabilir. Örneğin, “وَادَّكَرَ” fiilinin aslı “اِدْتَكَّرَ” olup netice itibarıyla “اِدَّكَرَ” biçimini almıştır. Bu durumda da idğâm-ı misleyn söz konusu değildir. Buna karşılık bazı örneklerde idğâm, misleyn türünde gerçekleşebilmektedir. Nitekim “وَاتَّبَعُوا” fiili, ifti‘âl kalıbında olup kökü “t-b-‘a” olan bir kelimedir; kalıba uyarlandığında “اتَّبَعَ” biçimini almakta^[37] ve aynı iki harfin birleşmesi sonucu meydana gelen bu idğâm, idğâm-ı misleyn olarak nitelendirilebilmektedir.

İdğâm konusunda şu hususa değinmekte fayda vardır: Kıraat ilmi ile sarf ilmindeki idğâm anlayışı farklılık arz etmektedir. Bu iki disiplinin kavramsal çerçevesi karıştırılmamalıdır. Nitekim sarf ilminde idğâm çoğunlukla aynı kelime bünyesinde gerçekleşirken kıraat ilminde ise bu olgu kelimeler arası, telaffuz temelli birleşmeleri de kapsamaktadır.^[38] Bununla beraber sarf ilminde bir harfin diğer harfe katılması hâlinde kimi zaman ilk harf ikinciye, kimi zaman ise ikinci harf ilke dönüştürülmekte; bu dönüşümün ardından idğâm işlemi uygulanmaktadır.^[39] Eğer bu yöntem kıraat ilminde de benimsenmiş olsaydı idğâmlı kelimelerin tamamı, idğâm-ı misleyn olarak isimlendirilirdi. Ancak kıraat ilminde böyle bir yaklaşım benimsenmemiştir. Örneğin; “اِنْتَقَلَتْ دَعْوَا اللّٰهِ” veya “عَبَدْتُمْ” gibi kelimelerde kıraat âlimleri bu tür durumları idğâm-ı misleyn olarak adlandırmamışlardır. Benzer bir durum idğâm-ı kebîr için de geçerlidir. Sarf ilmine göre iki harekeli harften ilkinin sakın hâle getirildikten sonra diğerine idğâm edilmesi

[34] Ferrâ, *Me‘âni'l-Kur‘ân*, 1/469; Ebü'l-Hasen Saîd el-Ahfeş el-Evsat, *Me‘âni'l-Kur‘ân* (Kahire: Mektebetu'l-Hancı, 1411/1990), 1/114; Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe, *Tefsîru ğarîbi'l-Kur‘ân*, thk. Ahmed Sakar (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1398/1978), 54, 186; Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe, *Te‘vîlu muşkili'l-Kur‘ân*, thk. Ahmed Sakar (Kahire: Dâru't-Turâs, “1393/1973), 354; Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Me‘âni'l-kırâ‘ât*, thk. ‘İyd Mustafa Derviş - ‘İvağ Hâmd el-Ķûzî (b.y., 1414/1993), 2/245.

[35] Sibeveyhi, *el-Kitâb*, 4/463; Ferrâ, *Me‘âni'l-Kur‘ân*, 1/438; 3/200; Ebü Ubeyde Ma‘mer b. el-Müsenâ, *Mecâzu'l-Kur‘ân*, thk. Fuat Sezgin (Mısır: Mektebetu'l-Hancı, ts.), 2/273, 275; Ahfeş el-Evsat, *Me‘âni'l-Kur‘ân*, 2/552; Zeccâc, *Me‘âni'l-Kur‘ân*, 2/290; Ezherî, *Me‘âni'l-kırâ‘ât*, 1/385; Ebü Muhammed Mekki b. Ebü Tâlib, *Muškulu ‘irâbi'l-Kur‘ân*, thk. Hâtim Salih (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1405/1984), 1/343; Müntecebüddin el-Hemedânî, *el-Ferîd fî ‘irâbi'l-Kur‘âni'l-mecîd*, thk. Muhammed Nizamettin el-Fettiḥ (Medine: Dâru'z-Zamân, 1427/2006), 3/368; ed-Dimyâtî, *el-İthâf*, 2/408.

[36] Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbu'l-luĝa*, thk. Abdusselâm Hârûn (Kahire: Dâru'l-Miṣriyye, ts.), “t-ķ-y”, 9/258; Ebü Muhammed Bahâüddîn İbn Akil, *Şerḥu İbn ‘Akil ‘alâ ‘elfiyeti İbn Mâlik* (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1436/2015), 4/204.

[37] Ahmed b. Muhammed Ebü Ca‘fer en-Nehhâs, *‘İrâbu'l-Kur‘ân*, nşr. Halid el-Ali (Beyrut: Dâru'l-Mâ‘rife, 1429/2008), 452; Ezherî, *Tehzîbu'l-luĝa*, “t-ķ-y”, 9/258; Cevherî, *es-Şihâh*, “v-ķ-y”, 6/2526; Mustafa el-Ġalâyîni, *Câmi‘u’d-durûsi'l-‘Arabiyye*, 2/242; Râcihi, *et-Taṭbîku’ş-şarfi*, 11.

[38] Mahsum Taş, *Muntecebüddin el-Hemedânî ve el-Ferîd fî ‘irâbi'l-Kur‘âni'l-Mecîd Adlı Eserinde Lugat ve Sarf* (Ankara: Sonçağ Akademi, 2020), 169-170.

[39] Ebü'l-Kâsım ez-Zeccâci, *Kitâbu'l-lâmât*, 151.

gerekmektedir.^[40] Uygulama yönünden benzerlik bulunsa da^[41] eğer bu yöntem kıraat ilminde de benimsenmiş olsaydı, idğâm türlerinin tamamı netice itibarıyla idğâm-ı sağır biçiminde ortaya çıkardı.^[42] Dolayısıyla pratikte benzerlikler bulunsa da isimlendirme ve tanımlama bakımından iki ilim arasında belirgin farklar mevcuttur. Terimbilim açısından bakıldığında “lâ müşâhate fî'l-ıştîlâh”, yani ‘ıstılahlarda mücadele/tartışma söz konusu olamaz’ şeklinde terminolojik bir ilkenin bulunduğu görülmektedir.^[43] Bu bağlamda harflerin asıllarını, mahreçlerini, sıfatlarını ve hareketlerini esas alması yönüyle kıraat ilminin, Kur'ân'daki harf yapısının korunmuşluğunu temel alan daha titiz ve ayrıntılı bir metodoloji benimsediği ifade edilebilir.

Netice itibarıyla şeddeli kelimelerdeki tecvit kuralları fiiller açısından değerlendirildiğinde, “teşdîd/müşedded” teriminin fiiller için kullanılmasının uygun olmadığını söyleyebiliriz.^[44] Çünkü burada harflerin birbirine idğâmı söz konusudur ve fiillerin yapısal olarak köklerinin tespit edilip ayrılması mümkündür. Bu nedenle söz konusu durumu ifade ederken ilgili hükme uygun olarak idğâm terimi tercih edilmelidir. Yani idğâm türü, gelen harfin mahreç ve sıfatlarına göre isimlendirilmelidir. Burada özellikle vurgulanması gereken husus, tüm şeddeli fiillerin idğâm-ı misleyn kapsamında değerlendirilmemesi gerektiğidir.

2. Şeddeli İsimlerde İdğâm Olgusu

Bu bölümde, isimlerde görülen şeddeli harfler, yapılarına göre “bölünebilen” ve “bölünemeyen” başlıkları altında incelenecektir. Çünkü bazı isimler yapısal olarak unsurlarına ayrılabilirken, bazıları kalıplaşmış bir yapıya sahip olup morfolojik açıdan bölünmeye elverişli değildir. Bu tür kelimeler başka kalıplara girmediği gibi asıllarının tespit edilmesi de genellikle mümkün değildir. Eğer bir kelimenin etimolojik kökeni belirsizse, yani hangi iki harfin idğâm edildiği açıkça tespit edilemiyorsa, burada idğâmdan değil yalnızca müşedded bir harften/kelimedenden söz etmek daha isabetli olacaktır.

2.1. Yapılarına Bölünebilen (Çözömlenebilen) İsimler

Yapılarına ayrılabilen isimlerde görülen şedde, aynı zamanda idğâm konusunu da gündeme getirilebilir. Çünkü bu tür kelimelerin kökenleri etimolojik olarak tespit edilebilir. Şedde, isimlerde genellikle üç nedenle ortaya çıkar: kelimenin vezin veya lafız itibarıyla şeddeli olması, kelimenin

[40] Seyyid Şerîf el-Cürcânî, *Şerhu'l-İzzî*, 126.

[41] İbn Mücâhid, *Kitâbu's-Seb'a*, 116.

[42] Kıraat metodolojisinde idğâm, büyük ve küçük olmak üzere ikiye ayrılır. İdğâm-ı kebîr, aynı harf olan aynı cinsten olan veya mahreçleri yakın olan iki harften ilkinin hareketli olduğu idğâmdır. Bu idğâm, çok sık meydana gelmesinden dolayı “idgam-ı kebîr” olarak adlandırılmaktadır. Çünkü hareketli harfe, sükûndan daha çok vuku bulur. İdğâmdan önce hareketli olan harfin sâkin kılınmasındaki etkisi sebebiyle büyük idğâm adı verildiği de söylenmiştir. İçerdiği zorluktan ötürü “büyük” vasfı verildiği de söylenmiştir. Birbirinin aynı olan, aynı cinsten gelen ve mahreçleri birbirine yakın olan harf türlerini kapsamasından ötürü de büyük idğâm dendiği söylenmiştir. İdğâm-ı sağîre gelince bu idğâm, ilk harfin sâkin olduğu idğâmdır. Vâcip, câiz ve mümtenî' olabilir. Genellikle kıraat imamlarının kıraat farklılıklarına dair yazılan kitaplarda ele aldıkları küçük idğâm, câiz olandır. Bu konuda detaylı değerlendirmeler için bk. Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *Letâ'ifu'l-işârât li-fünûni'l-kirâ'ât*, thk. Merkezi'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye (Medine: Mücemma'ü'l-Melik Fehd li-Tıba'ati'l-Mushafi's-Şerif, 1434), 2/672-796. Kastallânî'nin eseri hakkında detaylı değerlendirme için de ayrıca bk. Zakir Demir, *Tefsir Metodolojisinin Ansiklopedik Kaynakları -İbn Akile el-Mekki'nin ez-Ziyâde ve'l-ihsân Örneği-* (Ankara: Fecr Yayınları, 2025), 184-188.

[43] Bu ilke konusunda detaylı değerlendirmeler için bk. İbrâhîm b. Mûsâ eş-Şâtîbî, *el-Muvâfaqât*, thk. Hasan Âlu Selmân (Suudi Arabistan: Dâru 'İbn 'Affân, 1997/1417), 1/411; Zakir Demir, *Tefsir Terimbilimi'ne Alternatif Bir Alan: Ta'rifat, Hudud ve Mustalahat Kitabiyatı* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2020), 114.

[44] Fiillere birleşen şahıs ekleri de (vikâye nûnu ile birlikte) idğâm-ı misleyn kapsamında değerlendirilebilir. Örneğin; “أَمَّنَا” fiili “أَمَّنَ” ve “تَا” yapılarına; “مَكَّنِي” ise “مَكَّنَ” ve “نِي” yapılarına dayanır. Nitekim Mekke Mushaflarında bu son sözcüğün ayrı yazılması ve kıraat imamlarından İbn Kesîr'in (ö. 120/738) “مَكَّنِي” şeklindeki kıraati, idğâm-ı misleyn olgusunu doğrulamaktadır. Bk. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/303. Benzer konu, “şeddeli edatlar” bölümünde ayrıca ele alınmaktadır. Bununla birlikte fiillere gelen tekit nûnu'nun da idğâm-ı misleyn kapsamında değerlendirilmesi mümkündür. Çünkü bu ifadenin ayrıca hafifletilmiş; şeddesiz kullanımı da bulunmaktadır. Bu durum, aynı iki harfin idğâmı anlamına gelmektedir.

yapısal olarak (*muzaaf*) şeddeli olması ve elif-lâm takısının eklenmesi sonucu kelimenin şeddeli hâle gelmesi. Bu üç durum, şeddenin oluşumunu anlamak ve kelimenin morfolojik yapısını doğru şekilde değerlendirmek açısından önem taşır. Söz konusu üç grubu örnekleriyle birlikte maddeler hâlinde sunmaya çalışacağız.

2.1.1. Vezin veya Lafız Sebebiyle Şeddelenen İsimler

Bazı isimler, vezin sebebiyle şeddeli okunabilmektedir. Örneğin, “مَحَمَّدٌ” ismi, köken itibarıyla “h-m-d” harflerinden oluşur ve tef’îl kalıbında bir ism-i mefûldür.^[45] Benzer şekilde “سَمَاعُونَ” kelimesi, “s-m-‘a” kökünden türeyen ve “فَعَالٌ” vezninde olan mübalağa ism-i fâildir.^[46] İsimlerdeki vezin nedeniyle oluşan şeddeler, tıpkı fiillerde olduğu gibi vezin gereği orta harfin tekrarıyla meydana geldiğinden bu durum, idğâm-ı misleyn olgusunu ortaya çıkarır.

Bazı isimler ise vezin açısından şeddeli olmasalar da idğâm sebebiyle şeddeli okunmaktadır. Bu da lafızda görülen şeddenin vezin değil, idğâmdan kaynaklandığını göstermektedir. Örneğin, ism-i mefûl olan “مَرْضِيَّةٌ” ifadesindeki şedde, idğâm sebebiyledir. Çünkü kelimenin aslı “مَرْضُوءٌ” şeklindedir.^[47] Bu durum, söz konusu idğâmın idğâm-ı misleyn olduğunu göstermektedir. Bununla beraber “عُلُوًّا”, “عُتُوًّا”, “جَنِيْبًا” ifadeleri “فُعُولٌ” kalıbından türetilmiş isimlerdir. Şeddeli *vâv*lardan biri lâmu'l-fiil, diğeri ise “فُعُولٌ” kalıbındaki *vâv*dir. Bu kelimelerin vezninde şedde bulunmamasına karşın şeddeli okunmaları, idğâmın varlığını göstermektedir. Bu kelimeler her ne kadar *yâ* harfi ile yazılsalar da asıllarında aynı *vâv* harfinin yer alması sebebiyle idğâm-ı misleyn niteliğindedir. Ancak “جَنِيْبًا” sözcüğünün aslının *yâ* olduğu kabul edildiğinde idğâm, mahreç veya sıfat yakınlığına dayanır. Benzer şekilde “السَّيِّئَةُ” kelimesi de “فَعِيلٌ” kalıbında olup aslında “سَيِّئَةٌ” şeklindedir. Burada da *vâv* ve *yâ* harflerinin idğâmı söz konusudur.^[48] Keza “الْقَيُّومُ” isminde de *vâv* ve *yâ* harflerinin idğâmı gerçekleşmiş olup bu isim “الْقَيُّومُ” biçimindeyken idğâm sonucu “الْقَيُّومُ” hâlini almıştır.^[49]

İsimlerde ortaya çıkan şedde, çoğunlukla her iki harfin de illet harfi olmasına bağlı olarak kelimenin kökündeki *vâv* veya *yâ* ile kalıp içinde bulunan ve illet harfi olan *vâv* veya *yâ* arasında gerçekleşen idğâm sonucu meydana gelmektedir. Örneğin; “فُعُولٌ” kalıbında olan “بَكِيًّا”, “صَلِيًّا”, “حَلِيًّا” ile “مَفْعُولٌ” kalıbında olan “مَقْضِيًّا”, “مَنْسِيًّا”, “مَائِيًّا” ve “أَلْمَعْشِيُّ” gibi kelimelerde, kalıp içinde yer alan *vâv* harfinin, kelimenin kökünde bulunan *yâ* harfiyle idğâmı söz konusudur. Bu durumda iki harf birleşerek şeddeli *yâya* dönüşmektedir. Bununla birlikte “فَعِيلٌ” kalıbında olan “عَشِيًّا”, “شَقِيًّا”, “نَدِيًّا”, “سَمِيًّا” ve “رَضِيًّا” gibi örneklerde kalıp içinde bulunan *yâ* harfi, kelimenin kök harfi olan *vâv* ile idğâm olmaktadır. Bu idğâm sonucunda yine *yâ* üzerinde şedde oluşmaktadır. Bu tür idğâmlar, iki harf arasındaki fonetik teğârubdan kaynaklanmakta; idğâm sonucunda iki harf bir araya geldiğinde şedde, *yâ* (ي) harfi üzerinde gösterilmektedir. Bazen de idğâm hem kalıp hem de kelimenin kökeninde yer alan aynı iki *yâ* arasında gerçekleşmektedir. Örneğin; “فَعِيلٌ” kalıbında olan “غَنِيًّا”, “سَوِيًّا”, “وَلِيًّا”, “خَفِيًّا”, “عَصِيًّا” gibi kelimeler ile “فَعِيلَةٌ” kalıbında olan “تَحِيَّةٌ”, “بَرِيَّةٌ” sözcüklerinin yanı sıra “فَعِيْلَةٌ” kalıbında olan “بَيِّنَةٌ” ve “طَبِيَّةٌ” kelimelerinde idğâm, aynı iki harfin birbirine

[45] İbn Düreyd, *el-İştikâk*, 8.

[46] Mahmûd Sâfi, *el-Cedvel fi r-râbi'l-Kur'ân* (Dimaşk: Muessesetu'l-İmân, 1416/1995), 3/355.

[47] Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, 5/325; Ebû Muhammed Mekkî b. Ebû Tâlib, *el-Hidâye ilâ bulûği'n-nihâye*, thk. Şâhir el-Bûşihî vd. (Birleşik Arap Emirlikleri: Câmî'atu's-Şâriha, 1429/2008), 7/4496; İbn Akîl, *Şerhu İbn 'Akîl*, 4/201. Çalışmanın odağı kelimenin aslını tespit etmek olduğundan, ilgili kelimelerin geçirdikleri dönüşümlere ve bu süreçteki değişimlere ayrıntılı biçimde temas edilmemektedir.

[48] Cevherî, *es-Sihâh*, “s-v-”, 1/56; Necmettin Ömer Ebû Hafs en-Neseî, *et-Teyisîr fi ('ilmi)'t-tefsîr*, thk. Mâhir Edîb (İstanbul: Dâru'l-Lubâb, 1440/2019), 2/297.

[49] Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, 1/374; Ebû'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk ez-Zeccâcî, *İştikâku esmâ'illâh*, thk. Abdülhüseyn el-Mübârek (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1986/1407), 108; Ahmed b. Muhammed Ebû Ca'fer en-Nehhâs, *Me'âni'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ali es-Sâbûnî (Mekke: Câmî'atu 'Ümmi'l-Kura, 1408/1988), 1/260.

katılması sebebiyle idğâm-ı misleyn niteliğindedir. Bununla birlikte “بُنِّي” örneğinde olduğu gibi ism-i tasğîr kabilinden gelen *yâ* harfi asıl *yâ* harfine; “بُنِّي” örneğinde olduğu gibi ikilik *yâ*sı ile “مُصْرَحِي” örneğindeki gibi çoğul *yâ*sı, şahıs zamiri olan *yâ* harfleriyle idğâm olurlar. Bu kelimelerdeki idğâm da aynı harflerin birbirine katılması sebebiyle idğâm-ı misleyn türündendir.^[50]

Şeddeli isimlerde kimi zaman *yâ* ile *hemze* arasında bir sirkülasyon söz konusu olmaktadır. Bu tür kelimelerde şeddeli *yâ* harfinin ortaya çıkışı, tahfif sebebiyle olup *hemzenin* telaffuzdaki sertliğini yumuşatmak veya kelimenin bu şekilde yaygın kullanımından kaynaklanmaktadır.^[51] Örneğin, kalıbı itibarıyla şedde bulunmayan “فَعِيلَةٌ” veznindeki “الْبَرِّيَّةُ” kelimesi, yedi kıraat imamından Nâfi (ö. 169/785) ve İbn Âmir (ö. 118/736) tarafından “الْبَرِّيَّةُ” şeklinde okunmuştur.^[52] Bu kıraat, sözcüğün kök harflerinin “بَرَّأَ” olduğunu göstermektedir. Ancak çoğunluğun kıraati olan “الْبَرِّيَّةُ” kıraatine göre kelimenin “بَرَّى” veya “بَرَّأَ” ifadelerinden türemesi muhtemeldir. Bahsi geçtiği üzere idğâm-ı misleyn şeklindeki tecvit isimlendirmesi, âyetin de bu minvalde anlam kazanmasına zemin hazırlamaktadır.^[53] Benzer şekilde “فَعِيلٌ” kalıbında yer alan “سَرِيًّا”^[54] kelimesi, hem “s-r-y” hem de “s-r-v” köklerinden türeyebilen müşterek bir lafızdır. Tecvit açısından bu kelimenin idğâm-ı misleyn kapsamında değerlendirilmesi hâlinde sözcüğün “سَرِي” kökünden türediği anlaşılmaktadır. Bu durumda âyet, Hz. Meryem için bir “nehir” veya “su arki” meydana getirildiği anlamını taşımaktadır. Buna karşılık idğâmın tekârubdan kaynaklandığının ifade edilmesi durumunda “سَرُو” kökünden türediği; kelime kalıbında yer alan *yâ* harfi ile kökteki *vâv* harfinin birbirine katıldığı anlaşılmaktadır. Buna göre âyet Hz. İsa'ya işaret etmekte ve onun “şerefli, kadri yüce bir kimse” olduğunu ifade etmektedir.^[55] Dolayısıyla sözcüğün etimolojik analizi ile tecvit terminolojisine dayalı farklı değerlendirmeler sayesinde âyet iki şekilde anlaşılabilir: Birinci yoruma göre Hz. Meryem'in hüzünlenmemesi ve alt tarafında kendisinin içebileceği bir nehrin bulunduğu bildirilmektedir. İkinci yoruma göre ise alt tarafında bulunanın şerefli ve yüce bir kimse (Hz. İsa) olduğu vurgulanarak hüzünlenmemesi istenmektedir.

Öte yandan “النَّبِيِّ” kelimesinin idğâm-ı misleyn olarak nitelendirilmesinin, kelime kökü açısından isabetli bir ifade olmadığı görülmektedir. Nitekim kıraat imamlarından Nâfi, bu kelimeyi “النَّبِيِّ”^[56] şeklinde kıraat etmiştir.^[57] Bu kıraatte, idğâmın idğâm-ı misleyn olmadığı görülmekle beraber kelime, “نَبَأٌ” kökünden türeyip “Allah'ın emir ve yasaklarını bildiren; haber eden” anlamına gelmektedir. Kıraat âlimlerinin çoğunun “النَّبِيِّ” şeklindeki kıraatleri ise kök itibarıyla “نَبَأٌ يَنْبُو” ifadesinden türemekte ve “Allah'ın kendisine lütfettiği peygamberlik görevi sebebiyle şeref ve fazilet yönünden diğer yaratılmışlardan daha yüce bir konuma sahip” anlamını ifade etmektedir.^[58] Buna göre sözcük “نَبِيٌّ” şeklinde olup tekârub sebebiyle

[50] Mekkî b. Ebû Tâlib, *el-Yâ'âtü'l-müşeddedât*, 25-26, 29-31, 33-36, 40-42; ed-Dimyâtî, *el-İthâf*, 2/167-168; Mahmûd Sâfi, *İrâbu'l-Kur'ân*, 1/134, 3/119, 6/272, 8/272, 274, 279, 289, 317, 325-326, 329, 13/227.

[51] Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 24/555; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, 5/350; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Hücce*, 6/428; Semîn el-Halebî, *ed-Durrü'l-maşûn*, 11/71; İsmail Durmuş, “Hemze”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 17/191.

[52] İbn Mücâhid, *Kitâbu's-Seb'a*, 693; Mekkî b. Ebû Tâlib, *el-Yâ'âtü'l-müşeddedât*, 53; Dâni, *Câmi'u'l-beyân*, 782.

[53] Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, 3/282; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 24/555-556; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, 5/350; Mekkî b. Ebû Tâlib, *el-Yâ'âtü'l-müşeddedât*, 53; Kuşeyrî, *Le'âifu'l-İşârât*, 3/440; Kurtubî, *el-Câmi'*, 22/414; Mahmûd Sâfi, *İrâbu'l-Kur'ân*, 15/379. Etimolojinin manaya etkisine dair ayrıca bk. Harun Bekiroğlu, “Etimolojinin Manaya Nüfuzu: er-Rûm 30/21 Ayeti Bağlamında Kur'an'da Rahmet Kelimesinin Değerlendirilmesi”, *İslam ve Yorum IX (Din ve Aile)*, ed. Selahattin Yıldırım vd. (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2025), 3/53-69.

[54] Meryem 19/24. Âyet metni şu şekildedir: “فَأَدْبَاهَا مِنَ تَحْتِهَا أَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا”

[55] Şihâbüddîn Ahmed Semîn el-Halebî, *Umdetu'l-huffâz fi tefsiri eşrefi'l-elfâz*, thk. Muhammed Bâsil 'Uyûnussûd (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1417/1996), 2/195; Mahmûd Sâfi, *İrâbu'l-Kur'ân*, 8/289-290.

[56] Ahzâb sûresi 33/50. ve 33/53. âyetleri, hemze ile okunması hâlinde aynı cinsten iki kesreli hemzenin peş peşe gelmesi söz konusu olacağından bu kapsama dâhil değildir. Bk. İbn Mücâhid, *Kitâbu's-Seb'a*, 156-157.

[57] Ezherî, *Me'âni'l-kırâ'ât*, 1/153; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/406.

[58] İbn Mücâhid, *Kitâbu's-Seb'a*, 1/156-157; Cevherî, *es-Şihâh*, “n-b-”, 1/74; “n-b-â” 6/2500; Mekkî b. Ebû Tâlib, *el-Yâ'âtü'l-müşeddedât*, 59.

idğâm gerçekleşmektedir. Dolayısıyla söz konusu kelimedeki idğâm-ı misleyn, kelimenin kökeni itibarıyla hiçbir şekilde mümkün değildir. Bu yöndeki bir isimlendirme, kelimenin etimolojisine ilişkin yanıltıcı bir değerlendirme sunma riskini taşımaktadır.

2.1.2. Yapısal Olarak Şeddeli İsimler

Fiillerde görüldüğü gibi isimlerde de muzaaf kelimeler mevcuttur ve bu kelimelerde de idğâm olgusu kendini göstermektedir. Örneğin, “سِرٌّ” kelimesi, “s-r-r” kökünden oluşmaktadır. Benzer şekilde “رَبٌّ” sözcüğü “r-b-b”, “الْبِرُّ” sözcüğü “b-r-r”, “كَرَّةٌ” ismi “k-r-r” köklerinden türemektedir. Bu tür isimlerin kök yapılarından yola çıkıldığında, şeddeli harflerin farklı formlarda ayrı ayrı yazıldığı görülmektedir. Nitekim “أَسْرَارٌ”, “أَرْبَابًا”, “الْأَبْرَارُ” ve “تَكَرَّرَ” örnekleri, bu durumu net bir şekilde göstermektedir.^[59] Dolayısıyla bu örneklerde idğâm-ı misleyn söz konusudur. Zira şeddeli harf, aslında aynı harfin tekrarı anlamına gelmektedir.

Kur’ân-ı Kerîm’de bazı özel isimlerde de şeddeye rastlanmaktadır. Bu isimler, yapı itibarıyla muzaaf olduklarından bu durumda da idğâm-ı misleyn söz konusudur. Örneğin, “جَنَّةٌ” ismi “c-n-n” kökünden türemektedir. Benzer şekilde “مَكَّةٌ” ismi “m-k-k”, “بَكَّةٌ” ise “b-k-k” köklerinden oluşmaktadır.^[60] Bununla birlikte tarihî kaynaklar açısından önemli bir konuma sahip olan Batlamyus’un (ö. 168 [?]) II. yüzyıla tarihlendirilen *Coğrafya* adlı eserinde Mekke şehri “Macoraba” şeklinde zikredilmektedir. Bu adın, Habeş ve Sebe dillerinde “mukaddes ibadet mahalli, tapınak” anlamlarını ihtiva eden ve Güney Arabistan yazısında “mkrb” biçiminde kaydedilen *makverab* kelimesinden türediğine dair değerlendirmeler mevcuttur. Bunun yanı sıra, Mekke’nin en eski ve özgün adlarından biri kabul edilen Bekke’nin Ahd-i Atîk’te yer aldığı, ancak zaman içerisinde tahrife uğradığına ilişkin rivayetler de dikkate alındığında,^[61] söz konusu isimlerin Arapça asıllı bir kökene dayanmadıkları düşünülebilir. Bu itibarla, anılan isimlerin türediği kelime yapıları da göz önünde bulundurulduğunda teşdîde delalet eden bir mahiyet arz ettikleri söylenebilir.

Bazı kelimelerin görünüş itibarıyla muzaaf yapıya benzemesi, onların gerçekten iki aynı harften oluştuğunu göstermemektedir. Örneğin, “كَطِيٌّ” ifadesi, “طَوِيٌّ” kelimesinden türediği için aslî şekli “كَطَوِيٌّ”dir. Benzer şekilde “عَيَّا” kelimesinin aslı “عَوِيَّا” olup “عَوِيٌّ” sözcüğünden; “لَيَّا” kelimesinin aslı ise “لَوِيَّا” olup “لَوِيٌّ” ifadesinden türemektedir.^[62] Görüldüğü üzere, bu kelimeler muzaaf yapılara benzeseler de içlerindeki idğâm, idğâm-ı misleyn niteliğinde değildir. Buradaki idğâm, teğârüb sebebiyle meydana gelmektedir.

2.1.3. Elif-Lâm Takısı Sebebiyle Şeddelenen İsimler

Elif-lâm takısı, isme belirli bir anlam kazandıran ve kelimenin yapısına dâhil olan bir unsurdur.^[63] Bu takıdan sonra gelen harf, bazen şeddesiz bazen de şeddeli olarak okunmakta; şedde, idğâm olgusuyla açıklanabilmektedir.^[64] Çünkü iki harf bir araya gelerek kaynaşmaktadır. Buna göre

[59] Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-ayn*, “s-r-r”, 2/235-236; İsmâîl b. Abbâd Sâhib b. Abbâd, *el-Muḥîṭ fi'l-luğâ*, thk. Muhammed Âle Yâsîn (Beyrut: Âlemu'l-Kutub, 1414/1994), “s-r-r”, 8/238; İbn Fâris, *Meḳâyîsu'l-luğâ*, “b-r-r”, 1/177; “r-b-b”, 2/381-382; Râgıb el-İsfahânî, *el-Mufredât fi ğarîbi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed el-Keylânî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 20, 184, 428; Semîn el-Halebî, *Umdetu'l-huffâz*, 1/177-178; 2/59-60; 4/357; Mahmûd Sâfî, *l-râbu'l-Kur'ân*, 1/334.

[60] Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-ayn*, “b-k-k”, 1/157 “m-k-k”, 4/160-161; Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, 1/227; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 21/288; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, 1/445; İbn Fâris, *Meḳâyîsu'l-luğâ*, “c-n-n”, 1/421, “b-k-k”, 1/186; “m-k-k”, 5/274-275; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 8/161; Râgıb el-İsfahânî, *el-Mufredât*, 57, 98, 470; Semîn el-Halebî, *Umdetu'l-huffâz*, 1/348; Ahmed Muhtar Ömer, *Mu'cemu'l-luğeti'l-Arabîyyeti'l-mu'asıra* (Kahire: Âlemu'l-Kutub, 1429/2008), “b-k-k”, 1/235; “c-n-n”, 1/407; “m-k-k”, 3/2114; Nilgün Çevik - Özgür Yıldız Şenay, “Kâbe'nin İsimleri Üzerine Bir İnceleme”, *Diyânet İlmî Dergi* 60/1 (Mart 2024), 316.

[61] Şiblî Nu'mânî, *Sîretü'n-Nebî* (A'zamgarh, 1920), 1/133-136; Nebî Bozkurt - Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Mekke”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 28/555-556.

[62] Mekki b. Ebû Tâlib, *el-Yâ'âtü'l-müşeddât*, 37-38.

[63] İbn Cinnî, *Sırru şinâ'ati'l-i'râb*, 1/332; İbn Akîl, *Şerhu İbn 'Akîl*, 1/29; Süyûtî, *Hem'u'l-hevâmi'*, 1/259.

[64] İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd*, 152-153.

elif-lâm takısından sonra gelen harf, şemsî harflerden (ث، د، ذ، ر، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ل، ن) biri olduğunda idğâm gerçekleşir ve bu tür idğâma, idğâm-ı şemsiyye denir.^[65] Bu harflerde idğâmın meydana gelme sebebi, mahreç ve sıfat yakınlığına dayandığından tekârüb sebebiyledir.^[66] Bununla birlikte “الَّذِي” kelimesinde olduğu gibi elif-lâm takısından sonra *lâm* harfi geldiğinde elif-lâm takısının *lâm* harfi ile kelimenin ilk harfi olan *lâm* birleşir. Aynı harflerin kaynaşmasına dayanan bu tür bir idğâm, idğâm-ı misleyn niteliğindedir.^[67]

Arap dilinde bazı ism-i mevsuller üzerinde de elif-lâm takısı bulunmaktadır. Bu durum, söz konusu takıların zâit mi yoksa ta'rif amacıyla mı kullanıldığı meselesini ortaya çıkarmış ve dil âlimleri arasında tartışma konusu olmuştur.^[68] Bununla birlikte bu kelimelerin morfolojik yapısına dair ileri sürülen farklı görüşler, tecvit ilmi açısından ilgili kelimelerin hem idğâm hem de müşedded başlıkları altında değerlendirilebilmesine zemin hazırlamıştır. Bu doğrultuda “الَّذِي” ve türevlerinde iki farklı durumdan söz edilebilir:

(i) Yapısal olarak iki ayrı unsurdan oluşan bu kelimedede idğâm-ı misleyn mevcuttur. Buna göre kelime, elif-lâm takısı (ال) ile “l-z-y” (لذي) kökünden meydana gelmiştir. Bu takı, kelimeye bitişik olup onun ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir ancak kelimenin kök yapısından değildir.^[69] Bu bilgiler, söz konusu sözcüğün iki farklı unsurun birleşiminden meydana geldiğini göstermektedir. Yani kelimenin kök yapısı, baştaki elif-lâm takısı ile idğâm sonucunda birleşmiş ve bu birleşme neticesinde kelimedede şedde meydana gelmiştir. Benzer biçimde, müennes (dişil) formu “الَّتِي”، tesniye (ikil) formları “الَّذَانِ” ve “الَّتَانِ” ile çoğul biçimleri “الَّتِي” ve “الَّتِي” kelimeleri de aynı morfolojik yapılanmayı göstermektedir.^[70]

(ii) Bu kelime, “ال” takısı ile sahiplik anlamı bildiren “ذُرُ” veya işaret anlamındaki “إِ” kelimele-
rinin terkibinden meydana gelmiştir. Bu durum dikkate alındığında, her iki unsurun birleşme-
siyle “الَّذِي” kelimesi ortaya çıkmıştır.^[71] Bu yaklaşıma göre sözcükte idğâmı gerektiren bir unsur bulunmamaktadır. Dolayısıyla burada, şeddeli olarak okunan bir kelime söz konusudur ve bu durum teşdîd olgusu ile açıklanabilir.

Konuyla ilgili olarak Kûfe ve Basra dil âlimleri arasında, kelimenin etimolojik kökeni konusunda bir ihtilaf bulunduğu görülmektedir.^[72] Bu çerçevede “الَّذِي” ve türevleri için hem idğâm hem de teşdîd kavramlarının kullanılabilceği ifade edilebilir.

2.2. Yapılarına Bölünemeyen (Çözömlenemeyen) İsimler

Bazı isimler yapısal açıdan parçalara ayrılamayacak niteliktedir. Bu kelimeler, köklerine veya vezinlerine indirgenemeyecek kadar kalıplaşmış yapılardır ve bu nedenle morfolojik tahlile elverişli değildir. Dolayısıyla bu tür yapılarda yer alan mükerrer harfleri idğâm kapsamında değerlendirmekten kaçınılmalıdır. Çünkü gözlemlenen şeddenin idğâma bağlı olarak meydana geldiğini gösteren açık bir delil bulunmamaktadır.

[65] Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 247.

[66] Ebü'l-Kâsım ez-Zeccâcî, *Kitâbu'l-lâmât*, 152, 154; 'Atiyye Kâbil Naşr, *Gâyetu'l-murîd fi ilmi't-Tecvid* (Riyad: b. y., 1414/1994), 85.

[67] Merrâkuşî, *Unvânü'd-delîl*, 135-136; Pakdil, *Ta'lim Tecvit ve Kıraat*, 194, dip. 162.

[68] İbn Cinnî, *Sırru şmâ'ati'l-i'râb*, 1/353-355; İbn Akîl, *Şerhu İbn Akîl*, 17176-17178; İbrahim b. Muhammed el-Cevziyye Burhânuddîn İbn Kayyim, *İrşâdu's-sâlik ilâ halli 'elfiyyeti İbn Mâlik*, thk. Muhammed b. İvâd (b.y.: 'Edvâu's-Selef, 1419), 2/158.

[69] Zeccâcî, *İştikâku esmâ'illâh*, 25; Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, 2/195; İbn Ümmü Kâsım, *el-Cene'd-dânî*, 197.

[70] İbnü'n-Nâzım, *Şerhu İbni'n-Nâzım*, 70.

[71] Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-cumel fi'n-naḥv*, thk. Fahreddin Kabavâ (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1405/1995), 161; Ebü'l-Bekâ İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufaşşal li'z-Zemahşerî* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1422/2001), 2/372-373; Ebü Hayyân el-Endelüsî, *İrtişâfü'd-ğarab*, 2/1002.

[72] Ebü'l-Kâsım ez-Zeccâcî, *Kitâbu'l-lâmât*, 48; Kemâluddîn el-Enbârî, *el-İnşâf fi mesâ'ilil-hilâf*, 535, 537; İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufaşşal*, 2/372-373; Süyûtî, *Hem'u'l-hevâmi*, 1/266-269.

Bu tür isimlerdeki şeddeli harfler, bilinen şekilleriyle kullanılageldiklerinden bunların idğâm değil, teşdîd veya müşedded olarak isimlendirilmesi daha uygun olacaktır. Aksi hâlde kelimenin aslî yapısına ilişkin yanlış bir tasavvur ortaya çıkabilir. Konuyla irtibatlı olarak örneğin “جَهَنَّمَ” isminin kök yapısına dair kesin bir tespit bulunmamaktadır. Bu durum, anılan kelimenin Arapça bir kökene dayanmamasından kaynaklanmış olmalıdır.

Söz konusu kelime, lügate dair eserlerde “c-h-n”^[73] veya “c-h-m”^[74] maddeleri altında ele alınsa da bu maddeler ışığında kök harflerinin ne olduğuna dair etimolojik bir veri sunulmamaktadır. Ayrıca bazı lügat eserlerinde bu maddelerin “cehennem” ile doğrudan ilişkili olmadığı fark edilmektedir.^[75] Kelime, bazen de “cehennem” başlığı altında özel olarak açıklanmaktadır. Bu nedenle bazı dilciler cehennem isminin Farsça kökenli olduğunu ifade etmişlerdir. Buna karşılık Arapça kökenli olduğunu savunanlar ise kelimenin yine şeddeli bir form olan “جَهَنَّمَ” (derin çukur) kelimesinden türediğini söylemişlerdir.^[76] Dolayısıyla “جَهَنَّمَ” isminin “tutuşturulmuş ateş” anlamında özel bir kullanıma sahip olduğu ve kelimenin şeddeli biçimiyle yerleşik hâlde kullanılageldiği sonucuna varmak daha isabetli olacaktır.^[77]

Benzer şekilde, “رُمَّانٌ” ve “زَكْرِيَّا” gibi isimler, kullanım bakımından sabitlik kazanmış ve özel bir kullanım alanı içerisinde bu şekilleriyle kalıplaşmış kelimelerdir. Nitekim “رُمَّانٌ” isminin “r-m-n” kökü altında incelendiği görülse de lügat eserlerinde bu maddeye dair sınırlı bilgi yer almaktadır. Kök, daha çok “nar” meyvesini tanıtmakta olup kelimenin etimolojik kökeni hakkında “hangi kökten türediği bilinmemektedir” şeklinde açıklamalar bulunmaktadır. Bu doğrultuda Halîl b. Ahmed (ö. 175/791), Sîbeveyhi’in (ö. 180/796) “رُمَّانٌ” kelimesinin munsarîf olup olmadığına dair sorusuna, “kelimenin hangi şeyden türettiği bilinmediğinden onu gayr-ı munsarîf olarak kabul ederim.” şeklinde cevap vermiştir.^[78] Dolayısıyla bu kelimedeki şeddenin idğâm sonucu oluştuğunu ileri sürmek yerine, şeddenin kelimenin kökünde var olduğunu söyleyip “teşdîd” kapsamında değerlendirmek daha doğru olacaktır. Özel bir isim olan “زَكْرِيَّا” için de idğâm olgusundan bahsetmek mümkün değildir.^[79] Nitekim bu isim, yabancı dilden Arapçaya geçmiştir. Bu durum, kelimenin kökeninin tespit edilememesinin yanı sıra sarf ilmi açısından da çekimlenemeyeceği anlamına gelmektedir.^[80]

Kökeni tartışmalı olan isimlerden biri de “Allah” ismidir. Arap dilcileri arasında “الله” isminin etimolojik kökeni üzerine çeşitli görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bu konuya dair yapılan açıklamaların büyük bir kısmı, “sağlam delillere dayanmayan tahminlerden ibarettir.” Nitekim Halîl b. Ahmed ve İbn Düreyd (ö. 321/933) gibi önde gelen dil âlimleri, “Allah” isminin kökenine ulaşma yönündeki çabaları uygun görmemiş ve bu kelimeyi morfolojik olarak parçalara ayırmamışlar; mürekkep değil, basit bir isim olarak kabul etmişlerdir. Bu doğrultuda kelime

[73] Semîn el-Halebî, *Umdetu'l-huffâz*, 1/355.

[74] Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî, *Beşâiru zevi't-temyîz fi le'âifi'l-kitâbi-'azîz*, thk. Abdulalim et-Tehavî (Kahire: Vezâretu'l-'Evkâf, 1416/1996), 2/407.

[75] Cevherî, *es-Şihâh*, “c-h-m”, 5/1891; “c-h-n”, 5/2096; İbn Fâris, *Mekâyîsu'l-luğa*, “c-h-m”; “c-h-n”, 1/490.

[76] İbn Düreyd, *el-İştikâk*, 354-355; Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, “cehennem”, 6/515; Ahmed b. Muhammed es-Sa'lebî, *el-Kesf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr (Beyrut: Dâru 'İhyâi't-Turâşi'l-'Arabî, 1422/2002), 3/20; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Şâdir, ts.), “cehennem” 12/212; Semîn el-Halebî, *Umdetu'l-huffâz*, 1/355; Fîrûzâbâdî, *Beşâiru zevi't-temyîz*, 2/407; Ömer Faruk Harman, “Cehennem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 7/225.

[77] Cevherî, *es-Şihâh*, “cehennem”, 5/1892; Râgıb el-İsfahânî, *el-Mufredât*, 102.

[78] Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-'ayn*, “r-m-n”, 2/152; Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, 3/218; Cevherî, *es-Şihâh*, “r-m-n”, 5/2126; İbn Fâris, *Mekâyîsu'l-luğa*, “r-m-n”, 2/435.

[79] Bu kelime ayrıca nispet *yâsına* benzemektedir. Bu doğrultuda nispet *yâ'larında* “أَعْجَبِيٌّ”, “عَرَبِيَّةٌ”, “شُرُوبِيَّةٌ” ve “إِنْسِيَّةٌ” misallerinde olduğu gibi, ayrıca nispete benzer bir tasarrufa sahip bulunan “كُرْبِيَّةٌ” örneğinde de görüldüğü üzere, söz konusu *yâ'lar*, harflerinin aslî itibarıyla şeddeli olmaları teşdîd kapsamında değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Zira bu tür *yâ'lar*, Mekki b. Ebû Tâlib'in ifadesiyle iki ayrı *yâ'nın* birleşmesiyle teşekkül etmiş değildir. Mekki b. Ebû Tâlib, *el-Yâ'âtü'l-müşdedât*, 22-23.

[80] Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 5/347; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, 1/402.

içerisindeki şeddenin, morfolojik bir birleşme sonucu meydana geldiğini varsaymak yerine, kelimenin tabii teşdîdli yapısının bir unsuru olarak kabul edilmesi daha isabetli görünmektir.^[81]

Netice itibarıyla morfolojik olarak çözümlenebilir yapıya sahip isimlerde idğâm olgusunun varlığından söz edilebilir. Bununla birlikte her idğâmın idğâm-ı misleyn türüne dâhil olmadığı da dikkate alınmalıdır. Öte yandan yapısal olarak bölünemeyen ve çözümlenemeyen isimlerin teşdîd kapsamında değerlendirilmesi daha isabetli bir yaklaşım olarak kabul edilebilir.

3. Şeddeli Edatlarda İdğâm Olgusu

Kur'ân metninde yer alan bazı edatların yazımında görülen şedde, aynı harflerin ses uyumları veya diğer harflerin mahreç ve sıfat bakımından benzerlik ya da yakınlık göstermesiyle doğrudan bağlantılıdır. Kimi zaman ise anlamın vurgulanması ve mana kuvvetinin artırılmasıyla da ilişkilidir. İki harfin fonetik olarak birleşmesi sonucunda ortaya çıkan şedde, idğâm olayıyla açıklanabilmektedir. Zira bu tür örneklerde bir ses diğerine dönüşmekte ve iki benzer sesin kaynaşması neticesinde şedde meydana gelmektedir. Bu bağlamda edatın aslı bilindiğinde kökenine inilerek bu birleşmenin türü daha ayrıntılı biçimde tespit edilebilmektedir. Böylece lafız yönünden Kur'ân'daki kelime yapısının doğru biçimde tahlil edilmesi mümkün olmaktadır. Sonuç olarak ortaya çıkan ses birleşmesinin idğâm-ı ma'al-ğunne, idğâm-ı bila-ğunne, idğâm-ı misleyn, idğâm-ı mütecaniseyn veya idğâm-ı mütekaribeyn türlerinden hangisine dâhil olduğu belirlenebilmektedir.

Burada özellikle dikkat edilmesi gereken nokta şudur: Bir edatta görülen şedde, her zaman idğâmın varlığı anlamına gelmez. Örneğin, “كَ” edatı, yapısı bakımından dil âlimleri arasında farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Sa'leb'e (ö. 291/904) göre bu şedde, anlamı kuvvetlendirmek ve teşbih harfine (*kâf-ı teşbih*) benzemesini önlemek amacıyla konulmuştur. Buna karşılık diğer dilciler ise bunu “basit” (tek yapı) bir edat olarak kabul etmiştir.^[82] Buradan hareketle edatın aslî formuna dair bilgi bulunmadığı ve birleşmenin fonetik sebepleri açık biçimde ortaya konulamadığı durumlarda, kelimenin şeddeli yapıda olduğunu belirtmek üzere teşdîd veya müşedded ifadelerinin kullanılması daha isabetli olacaktır. Bu terimler, harfin kuvvetli telaffuz edilmesi gerektiğini veya yazımda bir vurgu bulunduğunu göstermekte ancak bu durum zorunlu olarak bir idğâmın varlığını ifade etmemektedir.

Edatlara yönelik bu yaklaşım, Kur'ân âyetlerinin doğru biçimde anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Tecvit açısından yapılan bu tür isimlendirmeler ise âyetin anlamının zihinde doğru bir biçimde tasavvur edilmesine yardımcı olmaktadır. Nitekim bazı edatlar, kullanıldıkları bağlama göre farklı anlamlar kazanabilmektedir. Örneğin, “ا” edatı, bağlama göre şart, tafsîliyye (ayrım veya açıklama), tahyîr (tercih veya seçim), şekk (şüphe) ve ibhâm (belirsizleştirmek) edatı olarak kullanılabilir. Şart anlamında kullanıldığında, “ا” ve “ما” harflerinin birleşmesi sonucu idğâm meydana gelmekte; dolayısıyla “ا” harfi bulunmadan da edat şart anlamını korumaktadır.^[83] Buna karşılık diğer anlamlarında edat tek bir yapı hâlinde bulunduğundan, bu durumda idğâmdan değil teşdîdten söz etmek mümkün olmaktadır. Böylece edat, bu anlamıyla müstakil bir edat/harf niteliği kazanmaktadır.^[84] Dolayısıyla Arap dili ve edebiyatı âlimlerinden Kemâleddîn el-Enbârî'nin (ö. 577/1181) de ifade ettiği

[81] Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-'ayn*, “-l-h”, 1/82; İbn Düreyd, *el-İştikâk*, 11; Zeccâcî, *İştikâku esmâ'illâh*, 23-32; Kemâlüddîn el-Enbârî, *el-İnşâf fi mesâ'il-i-hilâf*, 289; Sehâvî, *Sifrû's-sa'âde*, 3/1/7-16.

[82] İbn Ümmü Kâsım, *el-Cene'd-dânî*, 578.

[83] İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufaşşal*, 5/21-25; Muhammed b. Ahmed İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'ulûmi't-tenzîl*, thk. Muhammed Sâlim (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1995), 2/314; İbn Ümmü Kâsım, *el-Cene'd-dânî*, 333; Mahmûd Sâfi, *İrâbu'l-Kur'ân*, 4/181; 12/276.

[84] İbn Hişâm en-Nahvî, *Muğni'l-lebîb*, 1/72, 74.

şekilde, bağlama göre harfler bir araya geldiğinde, her birinin tek başına taşıdığı anlam geçerliliğini yitirir ve birleşim sonucu yeni bir anlam oluşur. Bu durum, farklı maddelerden meydana gelen bir bileşik ilaca benzetilebilir. Zira her madde kendi başına etkisini kaybeder ve birleşim sonucunda yeni ve farklı bir etki ortaya çıkar.^[85]

Öte yandan şedde ile gösterilen harflerin okunuş biçimi, harfin türüne bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. Şayet şeddeli harf *nûn* veya *mîm* ise bu harfler ğunne yani genizden çıkan bir ses tonu ile okunur. Zira bu iki harf, ğunne sıfatına sahiptir. Bu konuda İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1429), şeddeli yapıda yer alan bu harflerin ğunne ile okunması gerektiğini özellikle vurgulamaktadır.^[86] Diğer harflerde ise okuma, geniz sesi kullanılmaksızın gerçekleştirilir.^[87] Bu kural, şeddenin fonetik açıdan doğru bir şekilde telaffuz edilmesine katkı sağlamaktadır.

3.1. Edatlarda Bağlama Göre Teşdîd ve İdğâm Olgusu

Kur'ân'daki bazı edatlar, yazım ve telaffuz açısından hem teşdîd hem de idğâm özelliğine sahiptir. Nitekim bazı durumlarda kelimenin şeddeli yazımı yalnızca vurguyu veya belirli bir anlamı ifade eden kalıplaşmış bir yapıyı yansıtmaktayken, başka durumlarda aynı veya yakın mahreçli-sıfatlı harflerin kaynaşmasından kaynaklanan gerçek bir idğâm olgusu söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla bu tür edatlarda teşdîd ile idğâmın görünüşte bir arada bulunması hem lafız hem anlam hem de cümle yönünden dikkatli bir değerlendirme gerektirmektedir. Böylece kelimenin kökeni, fonetik yapısı ve bağlamı birlikte incelendiğinde teşdîdin mi yoksa idğâmın mı söz konusu olduğu daha sağlıklı biçimde tespit edilebilmektedir.

Kur'ân'da bazen bitişik "أَمَّنْ خَلَقَ", bazen de ayrı "أَمْ مَنْ خَلَقْنَا" biçiminde yazılan atıf edatı "أَمْ", bu duruma örnek teşkil etmektedir.^[88] Bu örneklerde atıf edatı (أَمْ) ile sonraki *mîm* harflerinin birleşmesi sonucunda idğâm söz konusudur. Benzer şekilde bu edatın sonraki kelimeyle şeddeli olarak yazıldığı "أَمَّا إِذَا كُنْتُمْ" ifadesinde "أَمْ" ile "أَمَّا" ifadelerinin idğâmı gerçekleşmiştir. Bu örneklerdeki idğâm türü, aynı harflerin peş peşe gelmesi sebebiyle idğâm-ı misleyn türündendir. Ancak yazılış bakımından aynı olsa da farklı bir anlam taşıyan bir "أَمَّا" edatı daha bulunmaktadır. Bu tür kullanımlarda "أَمَّا" edatı, bağlama göre şart veya tafsîl (açıklama, ayrıntı) anlamı taşımakta olup tek bir yapı (harf) olarak değerlendirilmektedir.^[89] Bu kullanımlarda edatın şart anlamı taşıyıp taşımadığını belirlemenin yolu, şart cümlesinin cevabında çoğunlukla "فَ" (*fâ*) harfinin bulunmasıyla tespit edilmektedir.^[90] Nitekim "وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ" âyetinde bu durum açıkça görülmektedir.^[91] Burada "أَمَّا" edatı tek yapı olarak kabul edilmekte ve şedde, yapının aslî bir özelliği olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla idğâm değil, teşdîd kapsamına girmektedir. Bu şekildeki isimlendirme, edatın anlam yönünün ön plana çıkmasına da katkı sağlamaktadır.

Benzer şekilde Kur'ân'da kimi zaman ayrı "وَإِنْ مَا نُرِيَّتْكَ" kimi zaman da bitişik "فَإِنَّمَا نُرِيَّتْكَ" yazılan "أَمَّا" edatı^[92] da hem idğâm hem de teşdîd özelliği gösterebilmektedir. Bu edat, cümlede şart

[85] Kemâlüddîn el-Enbârî, *el-İnşâf fi mesâ'ili'l-hilâf*, 230.

[86] Şemsüddin Muhammed İbnü'l-Cezerî, *Muqaddime(tü'l-Cezerî) fî mâ yecibü 'ale'l-kâri' en ya'lemehû* (Suudi Arabistan: Dâru'l-Muğni li'n-Neşri ve't-Tevzi', 1422/2001), 16. İlgili beyit şöyledir:

وأظهر الغنة من نون ومن ... يميم إذا ما شددًا وأخفين

[87] Ebû Bekir İbnü'l-Cezerî, *Şerhu Tayyibetu'n-neşr*, 37; Pakdil, *Ta'lim Tecvit ve Kıraat*, 195.

[88] İbnü'l-Enbârî, *el-vakf ve'l-ibtidâ'*, 344-345; Merrâkuşî, *Unvânü'd-delîl*, 129.

[89] İbnü'n-Nâzim, *Şerhu İbni'n-Nâzim*, 509; İbn Ümmü Kâsım, *el-Cene'd-dânî*, 522; Semîn el-Halebî, *ed-Durru'l-maşûn*, 1/226; Mahmûd Sâfi, *İ'râbu'l-Kur'ân*, 15/354.

[90] İbn Cinnî, *Sırru şinâ'ati'l-i'râb*, 1/266; İbn Ümmü Kâsım, *el-Cene'd-dânî*, 523-524; İbn Hişâm en-Nahvî, *Muğni'l-lebib*, 1/67-68.

[91] Mahmûd Sâfi, *İ'râbu'l-Kur'ân*, 15/354.

[92] Merrâkuşî, *Unvânü'd-delîl*, 130.

anlamı taşıyorsa bu durumda idğâm söz konusu olmaktadır. Nitekim “فَإِنَّمَا نُزَيِّنُكَ” örneğinde olduğu gibi, “وَإِنَّمَا يُنشِئُكَ” âyetinde de kelime, esasen şart edatı olan “إِن” ile tekit veya zait harf olarak kullanılan “مَا” harflerinin birleşiminden meydana gelmektedir.^[93] Bu nedenle ortaya çıkan şedde, iki yapının fonetik kaynaşması sonucu oluşan idğâm-ı ma'al-ğunne türündedir. Ancak bu ifade, şart anlamı taşımayan durumlarda yani ayırım veya açıklama, tercih veya seçim, şüphe veya belirsizlik anlamında kullanıldığında, özel bir edat/harf niteliği kazanır ve bu durumda idğâm değil, teşdîd söz konusudur.^[94] Çünkü bu durumdaki edat tek kelime niteliği taşır.^[95] Nitekim “فَإِنَّمَا مَنَّ بَعْدُ وَإِنَّمَا فِدَاءٌ” ile “إِنَّمَا أَنْ تُلْقِيَ وَإِنَّمَا أَنْ نَكُونَ” âyetlerinde geçen “إِنَّمَا” ifadeleri bu tür kullanımlara örnektir.^[96]

Bu iki kullanımı birbirinden ayırmanın en sağlam ölçütü, edatın cümle içindeki tekrarı ile kendisinden sonra gelen yapının niteliğini incelemektir. İdğâm hâlindeki şart edatı, genel itibarıyla fiil cümlelerine dâhil olur ve şart cümlesinin cevabında çoğunlukla “ف” (*fâ*) harfi yer alır. Bununla beraber cümlede sadece bir tane “إِنَّمَا” bulunur. Buna karşılık isimlere dâhil olan edat ise cümlede iki sefer yer alır. Bu durumda şart dışındaki anlamlardan birini taşır ve atıf harfi olarak değerlendirilir. Cumhura göre bu tür edatlar “basit” bir kelime olarak kabul edilir ve tek bir yapı niteliği taşır. Bu sebeple söz konusu yapının “إِن” ve “مَا” harflerinin birleşiminden meydana geldiği ileri sürülemez;^[97] aksi durumda âyet şart anlamı içerecek şekilde yorumlanabilir. Dolayısıyla, tek başına kullanılan ve cevap cümlesi bulunup üzerinde de “ف” (*fâ*) harfi yer alan edatın idğâm-ı ma'al-ğunne kapsamında değerlendirilebileceği; buna karşılık, tekrar edilen ve isimlere dâhil olan edatın ise teşdîd kategorisine girdiği söylenebilir. Tecvit terminolojisi açısından yapılan bu tür değerlendirme, edatın, yalnızca fonetik açıdan değil aynı zamanda sentaks yönünden de âyetin yapısına uygun biçimde kullanılmasına katkı sağlar.

Kur'ân'da yer alan edatlardan biri olan “إِلَّا” ifadesinin yapısal olarak bölünüp bölünmediği hususunda dil âlimleri arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Bu nedenle bu edatta hem idğâm hem de teşdîd olgusu söz konusu olabilmektedir. Basra ekolü, bu edatın tek bir kelimededen ibaret olduğunu ileri sürerken Kûfe ekolü, bunun “إِن” ile atıf harfi olan “لَا” ifadelerinin birleşiminden meydana geldiğini savunmaktadır.^[98] Şu hâlde Basra ekolüne göre istisna edatı olan “إِلَّا”nın şeddeli bir yapıya sahip olduğu ve teşdîd kapsamına girdiği söylenebilir. Kûfe ekolüne göre ise bu yapının, iki harfin fonetik olarak birleşmesi sonucu oluştuğu ve bu nedenle idğâm bilâ-ğunne türünden olduğu kabul edilebilir. Bununla birlikte “عَنْزِي” anlamında kullanılan “إِلَّا” edatları, cümlede sıfat görevi üstlenmekte ve bu durumda şedde, teşdîd niteliği taşımaktadır. Nitekim “لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ” ifadesinde yer alan “إِلَّا” sözcüğü “عَنْزِي” veya “سَوِي” anlamında kullanılmaktadır.^[99]

Ancak “إِلَّا تَفْعَلُوهُ” veya “إِلَّا تَنْصُرُوهُ” gibi şeddeli yazılan ve istisna anlamı taşımayan “إِلَّا” yapılarında, şart anlamı veren “إِن” ile olumsuzluk bildiren “لَا” harflerinin birleşmesi söz konusudur.^[100] Bu durumda cümlede şart ve cevap cümlesi aranır. Böylece söz konusu anlam,

[93] İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufaşşal*, 5/21; İbn Cüzey, *et-Teshîl*, 2/314; Mahmûd Sâfi, *İ'râbu'l-Kur'ân*, 4/181; 12/276.

[94] İbn Ümmü Kâsım, *el-Cene'd-dânî*, 528, 530; İbn Hişâm en-Nahvî, *Muğni'l-lebîb*, 1/72, 74.

[95] Abduh Râcihi, *et-Taṭbîku'n-naḥvî* (Tanta: Dâru's-Şahâbe, 1439/2018), 421.

[96] Semîn el-Halebî, *ed-Durru'l-maşûn*, 5/415; Mahmûd Sâfi, *İ'râbu'l-Kur'ân*, 5/34; 13/207.

[97] Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, 3/214; Nehhâs, *İ'râbu'l-Kur'ân*, 1239; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 16/108-109; 23/537; İbn Ümmü Kâsım, *el-Cene'd-dânî*, 530-531; Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* (Tunus: ed-Dâru't-Tûnusiyye, 1984), 29/376.

[98] Ebü'l-Kâsım ez-Zeccâcî, *Kitâbu'l-lâmât*, 38; Kemâlüddîn el-Enbârî, *el-İnşâf fi mesâ'ilil-hilâf*, 225-226, 230; İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufaşşal*, 2/47.

[99] Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, 2/200; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, 3/388; İbn Ümmü Kâsım, *el-Cene'd-dânî*, 517.

[100] İbn Ümmü Kâsım, *el-Cene'd-dânî*, 522; İbn Hişâm en-Nahvî, *Muğni'l-lebîb*, 1/87.

sahip olan “يَان” ifadesinde, şedde “أَيُّ” edatı üzerinde olduğundan teşdîd söz konusudur. Aynı ifade, edatın farklı formları (أَيُّمًا، أَيُّمًا) için de söylenebilir.^[107] Benzer bir durum “يَا” edatı için de geçerlidir. Nitekim bu edatın yapılarına ayrılabilirliğine dair görüş zayıf kabul edilmiştir. Ayrıca tek bir yapıya sahip olan ve bu şekilde kabul edilen “يَا” edatının aslının, “أَيُّ” veya “أَيَّة” olduğuna dair görüşler ileri sürülmüştür. Bu iddiaların yanı sıra kelimenin vezni hususunda da önemli görüş ayrılıkları mevcuttur.^[108] Ayrıca “كَ” edatında yer alan şedde, Sa’leb’e (ö. 291/904) göre anlamı kuvvetlendirmek ve edatta yer alan “ك” harfinin teşbih harfine (*kâf-ı teşbih*) benzemesini önlemek amacıyla konulmuştur. Buna karşılık diğer dilciler ise bunu “basit” (tek yapı) bir edat olarak kabul etmiştir.^[109]

Bununla birlikte “يَان” edatında da teşdîd olgusu gözlemlenmektedir. Muhaffef hâlinin şeddeyi gösterdiği düşünülse de bu kullanım, dilciler arasında ihtilaflıdır. Basra ekolü, “يَان” edatının bazı durumlarda “يَان” şeklinde şeddesiz kullanılabileceğini kabul ederken, Kûfe ekolü bunun aksini savunur. Kûfelilere göre “يَان”, şeddesiz kullanılan bir “يَان” değil, olumsuzluk edatıdır. Bu nedenle “يَان”den sonra gelen “ن” harfi, istisna anlamı veren “يَان” anlamındadır. Ayrıca Kûfe ekolüne göre “يَان” şeddeli biçimi değiştirilemez niteliktedir ve telaffuzda hafifletilemez.^[110]

Söz konusu edatlara bitişik şekilde gelen şahıs eklerinde ise idğâm olayı gözlemlenmektedir. Bu idğâm, edatın son sesi ile şahıs ekini ayırma işlevine sahip koruyucu nûn (*nûn-u vikâye*)^[111] arasında gerçekleşebilir. Böyle durumlarda aynı harflerin ardışık olarak gelmesi, seslerin kaynaşmasına ve dolayısıyla şeddenin oluşumuna yol açmaktadır. Örneğin, “يَانِي” ifadesinin aslı “يَانِي” olup “يَان” edatı ile “يَانِي” birleşmektedir. Benzer şekilde “يَانِي” ifadesi de aslında “يَانِي” şeklindedir.^[112] Bu tür birleşmeler, ardışık aynı harflerin kaynaşması nedeniyle idğâm-ı misleyn niteliği taşımaktadır.

Netice itibarıyla şedde ile yazılan edatlarda sözcüğün aslı tespit edilir, yapı unsurlarına ayrılır ve ayrıca kalıplaşmış bir ifade olmadığı anlaşılırsa, bu durumda idğâmın varlığından söz edilebilir. Aksi durumda sözcüğün şeddeli olduğu kabul edilerek teşdîd ifadesinin kullanılması daha uygun olacaktır. Bu isimlendirme, görünüş itibarıyla aynı yazılan fakat farklı manalara gelen edatları, anlam olarak birbirinden ayırabilmeyi sağlar. Aksi durum, edatın anlamının yanlış yorumlanmasına ve dolayısıyla âyetin hatalı bir şekilde tasavvur edilmesine yol açabilmektedir. Ayrıca her şeddeli edatın idğâm-ı misleyn niteliğinde olmadığını, edatlarda genellikle idğâm-ı ma’al-ğunne, bilâ-ğunne ve idğâm-ı misleyn türlerinin bulunduğunu söylemek mümkündür.

4. Şeddeli Harf-i Cerlerde İdğâm Olgusu

Arap dilinde harf-i cerler, aslî biçimleriyle şeddeli değildir. Ancak kimi zaman kendilerinden sonra gelen ifadenin ilk harfiyle fonetik açıdan kaynaşmaları sonucunda idğâm gerçekleşmekte ve bu kaynaşma şedde ile gösterilmektedir. Bu durum, iki harften birinin diğerine katılarak tek bir harf hâline gelmesi anlamına gelmektedir.^[113] Örneğin, “عَمَّ”^[114] ifadesi, “عَمَّنْ”

[107] İbn Ümmü Kâsım, *el-Cene'd-dânî*, 538; Mustafa el-Ğalâyîni, *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabîyye*, 2/303-304.

[108] Kemâlüddîn el-Enbârî, *el-İnşâf fi mesâ'il-i'l-ğilâf*, 556; Süyûtî, *Hem'u'l-hevâmi'*, 1/206.

[109] İbn Ümmü Kâsım, *el-Cene'd-dânî*, 578; İbn Hişâm en-Nahvî, *Muğni'l-lebîb*, 1/212.

[110] Mekkî b. Ebû Tâlib, *Muşkilu 'i'râbi'l-Kur'ân*, 2/522; Kemâlüddîn el-Enbârî, *el-İnşâf fi mesâ'il-i'l-ğilâf*, 164-170, 508; İbn Ümmü Kâsım, *el-Cene'd-dânî*, 209; 394-395.

[111] Bu ifade, kesreden koruyan veya son hareketin değişmesine mâni olan anlamındadır. Ayrıca bk. Süyûtî, *Hem'u'l-hevâmi'*, 1/213-214.

[112] Mekkî b. Ebû Tâlib, *Muşkilu 'i'râbi'l-Kur'ân*, 2/848; Müntecebüddîn el-Hemedânî, *el-Ferîd*, 1/219; 6/477.

[113] İbnü'l-Enbârî, *el-vaqf ve'l-'ibtidâ'*, 1/312.

[114] en-Nebe 78/1.

ve “ما” harflerinden oluşmaktadır.^[115] Buradaki “ما” ifadesi, soru anlamı taşımaktadır. Soru anlamında olan “ما”, harf-i cer ile kullanıldığında elifi düşmekte ve “م” şeklinde yazılmaktadır.^[116] Bu doğrultuda şedde, sakin *nûn*'dan sonra *mîm* harfinin gelmesi nedeniyle idğâm-ı ma'al-ğunne türünden gerçekleşmektedir. Bu bağlamda âyetin ifade ettiği anlam “Neyden? Neyi?” sorularına yöneliktir.^[117] Eğer bu kelimedede idğâm-ı misleyn söz konusu olsaydı sözcük “عمم” harflerinden oluşan ve muzaaf bir fiil yapısına (عَمَّ) sahip olarak tasavvur edilebilirdi. Bu durumda kelime, “genel oldu; yaygınlaştı” anlamına gelecekti.^[118] Bu durum, harflerin birleşiminden doğan fonetik değişikliklerin anlam üzerinde doğrudan etkisi olduğunu ve Kur'ân kelimelerinde doğru tecvit isimlendirmesinin sadece telaffuz değil, aynı zamanda anlamın korunması açısından da kritik olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer bir idğâm türü, “مَمَّ” ifadesinde de görülmektedir. Burada “مِن” ve “ما” harflerinin birleşmesiyle aynı idğâm-ı ma'al-ğunne yapısı ortaya çıkmaktadır.^[119]

İdğâm olgusu yalnızca soru edatlarıyla sınırlı değildir. Diğer ifadelerde de aynı şekilde görülmektedir. Örneğin, “مِمَّا مَلَكَتْ” ifadesinde geçen “مِمَّا”, “مِن” ve “ما” ifadelerinin birleşmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bu birleşimde sâkin *nûn* harfi kendisinden sonra gelen *mîm* harfiyle kaynaşmış, böylece idğâm ma'al-ğunne meydana gelmiştir. Benzer şekilde “عَنَّ” harf-i cerriyle gelen yapılarda da idğâm görülmektedir. Nitekim “عَمَّا تَعْمَلُونَ” ifadesi, “عَنَّ” ve “ما” ifadelerinin birleşmesiyle oluşmuş bir idğâm-ı ma'al-ğunne örneğidir.^[120] Her iki durumda da sesler kaynaşmakta ve bu kaynaşma şedde ile gösterilmektedir.

Harf-i cerlerin bazı kullanımlarında idğâm-ı misleyn görülebilmektedir. Bu durum özellikle mütekellim yâ'sı (ي) ile birleşen harf-i cerlerde ortaya çıkmaktadır. Örneğin, “عَلَيْ” ifadesi, “عَلِي” ile mütekellim yâ'sının birleşmesi sonucu oluşmuş olup bu birleşmeden dolayı kelime şeddeli olarak okunmuştur. Benzer şekilde “إِلَيَّ” ifadesi de “إِلَى” ile mütekellim yâ'sının birleşmesinden meydana gelen bir idğâm-ı misleyn örneğidir. Bazı harf-i cerlerde ise mütekellim yâ'sını harf-i cerden ayırmak ve kesreden korumak amacıyla *nûn*-u vikâye getirilir. Bu durum özellikle “مِن” ve “عَنَّ” harf-i cerlerinde görülmektedir. Dolayısıyla bu iki harf-i cer mütekellim yâ'sı ile birleştiğinde araya “ن” harfi eklenir ve ortaya çıkan “مِنِّي” ve “عَنِّي” örneklerinde idğâm-ı misleyn meydana gelir.^[121]

Netice itibarıyla harf-i cerlerde şedde ile yazılan kelimelerin tamamında bir tür idğâmın varlığından bahsetmek mümkündür ancak bu idğâm her zaman idğâm-ı misleyn şeklinde görülmemektedir. Ayrıca bu tür kelimelerde ortaya çıkan ses birleşmeleri yapısal açıdan çözümlenebilir nitelikte oldukları için teşdîd kapsamında ele alınmamalıdır.

Sonuç

Tecvit ilmi, Kur'ân-ı Kerîm'in kelime ve harflerinin doğru, güzel ve fasih bir biçimde telaffuz edilmesini sağlayan kuralları konu edinen bir ilim dalıdır. Kur'ân okuma esasları açısından önemli olan konulardan biri de idğâm olgusudur. İki harfin birbirine kaynaşması anlamına gelen idğâm, ardışık gelen harfleri mahreç ve sıfat özelliklerini dikkate alarak belirli türler altında sınıflandırır. Bu türlerden idğâm-ı misleyn, lafız bakımından şeddeli olmayan aynı iki

[115] Nehhâs, *İ'râbu'l-Kur'ân*, 1255.

[116] İbn Hişâm en-Nahvî, *Muğni'l-lebîb*, 1/328.

[117] Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân* (Beyrut, 1423/2002), 4/557; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 24/5.

[118] Alî b. İsmâîl İbn Sîde, *el-Muḥkem ve'l-muḥîṭu'l-a'zam.*, thk. Abdülhamit Hendâvî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1421/2000), “a-m”, 1/108; Râgıb el-İsfahânî, *el-Mufredât*, “a-m”, 346.

[119] Nehhâs, *İ'râbu'l-Kur'ân*, 1303.

[120] İbnü'l-Enbârî, *el-vaḳf ve'l-ibtidâ'*, 323, 324.

[121] İbnü'n-Nâzım, *Şerḩu İbni'n-Nâzım*, 42, 44; İbn Akîl, *Şerḩu İbn Akîl*, 1/116, 119; Süyûtî, *Hem'u'l-hevâmi'*, 1/214; Mahmûd Sâfi, *İ'râbu'l-Kur'ân*, 2/195; 6/262.

harfin peş peşe gelmesiyle ortaya çıkar ve bu durumda kelime şeddeli bir telaffuzla okunur. Bununla birlikte yazılışında zaten şedde bulunan kelimeler, aynı harfin tekrarı olarak telakki edildiğinden, bu kelimelerde de idğâm-ı misleyn kuralının bulunduğu yönünde bir izlenim oluşabilmektedir. Bu bağlamda çalışmada Kur'ân'daki idğâm olgusu, şeddeli kelimeler üzerinden ele alınmıştır.

Kur'ân metninde yer alan her şeddeli kelimeyi, aynı iki harfin yan yana gelerek birbirine katıldığı idğâm-ı misleyn kapsamında değerlendirmek, isabetli olmayan bir yaklaşım olarak görülmelidir. Nitekim çalışmada, konu fiiller açısından incelendiğinde; orta harf (*aynü'l-fiil*) ile son harfin (*lâmü'l-fiil*) şeddelendiği örneklerde idğâmın, idğâm-ı misleyn kategorisine girdiği ancak ilk harfi (*fâü'l-fiil*) şeddeli olan kalıplarda idğâmın yalnızca idğâm-ı misleyn türünden olmayıp aynı zamanda idğâm-ı mütecaniseyn ve mahreç ile sıfat yakınlığı (*tekâ-rub*) sebebiyle de oluştuğu belirlenmiştir. Şeddeli isimlerde ise yapılarına ayrılabilen isimler arasında idğâm türlerinin farklı versiyonlarının görüldüğü; ayrılamayanların ise kalıplaşmış bir isim olması nedeniyle idğâm olgusuna rastlanmadığı tespit edilmiştir. Bu bulgular doğrultusunda, bir kelimenin kök harflerinin ve yapısal kalıbının bilinmesinin, doğru tecvit kuralının belirlenmesinde temel bir gereklilik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışma, bazı kelimelerin görünüşte aynı şekilde yazılmalarına rağmen farklı anlamlar taşıyabileceğini göstermiştir. Bu durum özellikle edatlarda ön plana çıkmaktadır. Bu çerçevede şekil bakımından edatlara benzerlik gösteren her şeddeli kelimenin idğâm-ı misleyn niteliği taşımadığı görülmüştür. Ayrıca edatlarda idğâm-ı bilâ-ğunne, idğâm-ı ma'al-ğunne ve idğâm-ı misleyn türlerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Kökeni kesin olarak belirlenemeyen, kökeni konusunda ortak bir görüş bulunmayan ve morfolojik olarak birleşmişliği kanıtlanamayan edatların, yapı itibarıyla şeddeli oldukları ve kalıplaşmış nitelik taşıdıkları (*teşdîd*) sonucuna ulaşılmıştır. Bu yaklaşım, yazılış bakımından aynı olmasına rağmen farklı anlamlar taşıyan kelimelerin, edatlardan ve ifade ettikleri anlamlardan ayırt edilebilmesini mümkün kılmaktadır. Bu sayede hem fonetik analiz hem de anlam çözümlemesi açısından kelimelerin doğru sınıflandırılması ve âyetlerin sağlıklı bir şekilde yorumlanması sağlanmaktadır. Öte yandan yapısal açıdan çözümlenebilen ve fonetik birleşme sonucu şeddeli okunan harf-i cerlerde idğâmın söz konusu olduğu ancak idğâm türlerinin farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

Çalışmada, bir kelimedede idğâmın bulunmadığını göstermek ve kelimenin aslî yapısını vurgulamak amacıyla, tecvit ve kıraat literatüründeki benzer adlandırmalardan hareketle teşdîd-müşedded tabirinin tercih edilmesinin daha isabetli olduğu sonucuna varılmıştır. Bu doğrultuda çalışma, şeddeli yazılsa da belirli bir idğâm olgusuyla açıklanamayan kelimelerin, tecvit terminolojisi içinde farklı ve daha uygun bir biçimde değerlendirilmeye ihtiyaç duyduğunu ortaya koymuştur. Çalışmanın temel çıkarımlarından biri, teşdîdin lügat anlamı ile tecvit ilmindeki teknik anlamının birbirinden ayrılmasının zorunluluğudur. Zira lügat anlamının esas alınması, üzerinde şedde bulunan her sözcüğün otomatik olarak müşedded kabul edilmesi gibi metodolojik bir yanlışa yol açmaktadır. Elde edilen sonuçlar, bu yaklaşımın Kur'ân yorumuna da katkı sunduğunu göstermektedir. Zira idğâm olgusunun dikkate alınmadığı durumlarda, bazı âyetlerde farklı anlam ihtimallerinin zihinde belirmesi söz konusu olabilmektedir.

Çalışmada, şeddenin bazen kelimenin yapısı/vezin gereği tek bir harfe uygulandığı, bazen iki harfin birleşmesinden/idğâm kaynaklandığı bazen de kelimenin ayrılmaz bir yapı/teşdîd unsuru olarak işlev gördüğü tespit edilmiştir. Bu bağlamda şeddesi vezin gereği veya idğâm yoluyla oluşmuş kelimelere "idğâmlı" denilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Vezin dışında gerçekleşen birleşmelerde ise idğâmın farklı türleri ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, şeddeli

kelimelerin tamamını idğâm-ı misleyn olarak görmek, teknik açıdan yerinde bir tasnif olarak değerlendirilememektedir. Söz konusu sınıflandırmanın, kimi zaman ilgili âyetlerde kelimenin kök harfleri hakkında yanıltıcı bilgiler sunabileceği, kimi zaman ise bu isimlendirmenin âyetin anlamına ve Kur'ân yorumuna farklı manalar katabileceği görülmüştür. Başka bir ifadeyle çalışmada, isimlendirmeye bağlı olarak âyetin anlamının değiştiği tespit edilmiştir. Tecvit terminolojisi çerçevesinde yapılan bu değerlendirme, kelimenin anlam boyutunun âyetin de bu doğrultuda yorumlanmasına imkân tanıdığını göstermektedir.

Bu çalışmada, Kur'ân'daki şeddeli kelimeleri tecvit terminolojisi açısından idğâm olgusu bağlamında incelemeye çalıştık. Yapılacak başka çalışmalarda, Kur'ân'daki tüm şeddeli kelimelere bu yöntem uygulanabilir. Bu sayede anlam farklılığına yol açan başka kelimeler de tespit edilebilir ve bu durum, yeni araştırmalar için kapı aralayabilir. Ancak benzer edatların her sûrede tekrar tekrar incelenmesi gerektiği göz ardı edilmemelidir. Zira aynı görünüşe sahip olmalarına rağmen farklı anlamlar taşıyan ve farklı idğâm-teşdîd olgularına sahip edatlar bulunmaktadır. Ayrıca idğâm olgusu hem kıraat hem de sarf ilmi açısından merkezi bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda yapılacak başka bir çalışmada benzerlik ve farklılıklar interdisipliner bir bakış açısıyla incelenebilir.

Kaynakça

- Ahfeş el-Evsat, Ebü'l-Hasen Saîd. *Me'âni'l-Kur'ân*. 2 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 1411/1990.
- Ahmed Muhtar Ömer. *Mu'cemu'l-luğeti'l-'Arabiyyeti'l-mu'aşıra*. 4 Cilt. Kahire: 'Alemlü'l-Kutub, 1429/2008.
- Başkan, Ömer. "Kur'an Tilavetinde Teorik ve Pratik Düzeyde Zuhur Etmis̄ Bazı Farklılıklar Üzerine Bir Değerlendirme". *İlahiyat Akademi* 10 (Aralık2019), 143-168.
- Bekiroğlu, Harun. "Etimolojinin Manaya Nüfuzu: er-Rüm 30/21 Ayeti Bağlamında Kur'an'da Rahmet Kelimesinin Değerlendirilmesi". *İslam ve Yorum IX (Din ve Aile)*. ed. Selahattin Yıldırım vd. 3/53-69. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2025.
- Bozkurt, Nebi - Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Mekke". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/563-572. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- Burhânuddîn İbn Kayyım, İbrahim b. Muhammed el-Cevziyye. *İrşâdu's-sâlik ilâ ħalli 'elfiyyeti İbn Mâlik*. thk. Muhammed b. İvad. b.y.: 'Eqvâu's-Selef, 1419.
- Can, Ersin. "Fatih Çollak - Teşdit (Teşdid) Nedir?" *Youtube*. Yayın Tarihi 17 Ekim 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=edzX4Blf00w>
- Cevherî, İsmâil b. Hammâd. *Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*. thk. Ahmed Abdulğafûr. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, 1990.
- Çakır, Fatma. "Yazım İtibariyle Farklı Algılanan Bazı Kelimelerin Tecvit Tahlili". *Batman Akademi Dergisi* 6/2 (Ocak2023), 113-120.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'ân Okuma Esasları*. Bursa: Emin Yayınları, 52. Basım, 2021.
- Çevik, Nilgün - Şenay, Özgür Yıldız. "Kâbe'nin İsimleri Üzerine Bir İnceleme". *Diyanet İlmi Dergi* 60/1 (Mart 2024), 305-344. <https://doi.org/10.61304/did.1346099>
- Çiftçi, Ali. "Telifat Dönemi Tecvid Âlimlerinden Mekki b. Ebi Talib ve Abdülvehhab b. Muhammed el-Kurtubi Perspektifinden Teşdid, Telyin ve Tahfif Terimlerine Bir Bakış". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47/47 (Kasım 2019), 195-238.
- Dânî, Ebû Amr Osmân. *Câmi'u'l-beyân fi'l-kırâ'âti's-seb'*. thk. Muhammed Sadûk el-Cezâ'irî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1426/2005.
- Dânî, Ebû Amr Osmân. *el-Muħkem fi naqti'l-meşâhif*. Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 2. Basım, 1418/1997.
- Demir, Zakir. *İlâhî Nakiller Bağlamında Kur'ân'daki İktibâsların Mâhiyeti*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2024.
- Demir, Zakir. *Tefsir Metodolojisinin Ansiklopedik Kaynakları –İbn 'Akîle el-Mekkî'nin ez-Ziyâde ve'l-ih-sân Örneği-*. Ankara: Fecr Yayınları, 2025.
- Demir, Zakir. *Tefsir Terimbilimi'ne Alternatif Bir Alan: Ta'rifat, Hudud ve Mustalahat Kitabiyatı*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2020.
- Dimyâtî, Ahmed b. Muhammed el-Bennâ ed-. *İthâfu fuğalâ'i'l-beşer*. thk. Şaban Muhammed. 2 Cilt. Beyrut: Âlemlü'l-Kutub, 1407/1987.
- Durmuş, İsmail. "Hemze". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/190-193. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- Ebû Alî el-Fârisî. *el-Ĥucce li'l-kurrâ'i's-seb'a*. thk. Bedrettin Kahveci vd. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Me'mûn li't-Turâş, 1413/1993.

- Ebû Ali el-Fârisî. *et-Ta'likât 'alâ kitâbi Sîbeveyhi*. thk. İvad b. Hamed. 6 Cilt. Suudi Arabistan: b. y., 1414/1994.
- Ebû Alî el-Fârisî. *et-Tekmile*. Beyrut: Âlemu'l-Kutub, 1419/1999.
- Ebû Bekir İbnu'l-Cezerî, Ahmed b. Muhammed. *Şerhu Tayyibetu'n-neşr*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1420/2000.
- Ebû Hafs en-Neseî, Necmettin Ömer. *et-Teysîr fî ('ilmi)'t-tefsîr*. thk. Mâhir Edîb. 15 Cilt. İstanbul: Dâru'l-Lubâb, 1440/2019.
- Ebû Hayyân el-Endelüsî. *et-Tezyîl ve't-tekmîl fî şerhi't-Teshîl*. thk. Hüseyin Hindâvî. 6 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1422/2002.
- Ebû Hayyân el-Endelüsî. *İrtişâfü'd-ğarab min lisâni'l-'Arab*. 5 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 1418/1998.
- Ebû Şâme el-Makdisî. *İbrâzu'l-me'ânî min Hırzî'l-emânî*. thk. İbrahim Atve'İvağ. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Ebü'l-Kâsım ez-Zeccâcî. *Kitâbu'l-lâmât*. thk. Mâzin el-Mübarek. Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 2. Basım, 1405/1985.
- Ezherî, Muhammed b. Ahmed. *Me'ânî'l-ğırâ'ât*. thk. 'İyd Mustafa Dervîş - 'İvağ Hamd el-Küzî. b.y., 1414/1993.
- Ezherî, Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbu'l-luğa*. thk. Abdusselâm Hârûn. 15 Cilt. Kahire: Dâru'l-Mışriyye, ts.
- Fahreddin er-Râzî, Muhammed b. Ömer. *Mefâtîhu'l-ğayb*. 31 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1401/1981.
- Ferrâ', Yahyâ b. Ziyâd. *Me'ânî'l-ğur'ân*. 3 Cilt. Beyrut: Âlemu'l-Kutub, 2. Basım, 1403/1983.
- Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Ya'kûb. *Beşâiru zevi't-temyîz fî leğâifi'l-kitâbi-'azîz*. thk. Abdulalim et-Tehavî. 6 Cilt. Kahire: Vezâretu'l-'Evkâf, 3. Basım, 1416/1996.
- Halîl b. Ahmed. *Kitâbu'l-'ayn*. thk. Abdülhamit Hendâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Halîl b. Ahmed. *Kitâbü'l-cumel fi'n-nağv*. thk. Fahreddin Kabavâ. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1405/1995.
- Harman, Ömer Faruk. "Cehennem". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/225-226. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- İbn Akîl, Ebû Muhammed Bahâüddîn. *Şerhu İbn 'Akîl 'alâ 'elfiyyeti İbn Mâlik*. 4 Cilt. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1436/2015.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: ed-Dâru't-Tûnusiyye, 1984.
- İbn Cinnî, Ebü'l-Feth Osmân. *el-Muhteseb fî tebyîni vucûhi şevâzzi'l-ğırâ'ât ve'l-îdâh 'anhâ*. 2 Cilt. Kahire: Vezâretu'l-'Evkâf, 1414/1994.
- İbn Cinnî, Ebü'l-Feth Osmân. *Sırru şinâ'ati'l-i'râb*. thk. Hasan Hindâvî. 2 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1413/1993.
- İbn Cüzey, Muhammed b. Ahmed. *et-Teshîl li-'ulûmi't-tenzîl*. thk. Muhammed Sâlim. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 3. Basım, 1415/1995.
- İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed. *el-İştikâk*. thk. Abdusselâm Hârûn. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1414/1991.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyin Ahmed. *Mu'cemu meğâyîsi'l-luğa*. thk. Abdusselâm Hârûn. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1399/1979.

- İbn Hâleveyh, Ebû Abdillâh el-Hüseyn. *el-Hucce fi'l-kırâ'âti's-seb'*. thk. Abdulâl Sâlim. Bağdad: Dâru's-Şurûk, 3. Basım, 1399/1979.
- İbn Hişâm en-Nahvî. *Muğni'l-lebîb 'an kutubi'l-e'ârîb*. thk. Muhammed Muhyiddîn. Beyrut: Mektebetu'l-'Aşriyye, 1411/1991.
- İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim. *Tefsîru ğarîbi'l-Ķur'ân*. thk. Ahmed Sakar. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1398/1978.
- İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim. *Te'vîlu muşkili'l-Ķur'ân*. thk. Ahmed Sakar. Kahire: Dâru't-Turâs, 2. Basım, "1393/1973.
- İbn Manzûr. *Lisânu'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Şâdir, ts.
- İbn Mücâhid, Ahmed b. Mûsâ. *Kitâbu's-seb'a fi'l-kırâ'ât*. thk. Şevki Dayf. Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1972.
- İbn Sîde, Alî b. İsmâîl. *el-Muĥkem ve'l-muĥîtu'l-'a'zam*. thk. Abdülhamit Hendâvî. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1421/2000.
- İbn Ümmü Kâsım, Ebû Muhammed İbn Ümmü Kâsım el-Murâdî. *el-Cene'd-dânî fi ĥurûfi'l-me'ânî*. thk. Fahreddin Kabavâ - Muhammed Nedîm. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1413/1992.
- İbn Yaîş, Ebü'l-Bekâ. *Şerĥu'l-Mufaşşal li'z-Zemahşerî*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1422/2001.
- İbn Zencele, Abdurrahman b. Muhammed. *Ĥucceu'l-kırâ'ât*. thk. Said el-Afġanî. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1418/1997.
- İbnü'l-Cezerî, Şemsüddîn. *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-'aşr*. thk. Ali ed-Dabbâġ. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, ts.
- İbnü'l-Cezerî, Şemsüddin Muhammed. *et-Temhîd fi 'ilmi't-tecvîd*. thk. Ğânim Kaddûrî. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1421/2001.
- İbnü'l-Cezerî, Şemsüddin Muhammed. *Muĥaddime(tü'l-Cezerî) fimâ yecibü 'ale'l-ġarî'i en ya'lemehü*. Suudi Arabistan: Dâru'l-Muġnî li'n-Neşri ve't-Tevzî', 1422/2001.
- İbnü'l-Enbârî, Ebû Bekir Muhammed. *Kitâbu 'idâĥi'l-vaġf ve'l-'ibtidâ'*. 2 Cilt. Dımaşk: Mecma'u'l-luġati'l-'Arabî, 1390/1971.
- İbnü'n-Nâzım, Ebû Abdillâh Bedrüddîn. *Şerĥu İbni'n-Nâzım 'alâ 'elfiyyeti İbn Mâlik*. thk. Muhammed Bâsil 'Uyûnus'-sûd. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1420/2000.
- Karakılıç, Celâleddin. *Tecvîd İlmi*. Ankara: Kalkan Matbaacılık, 7. Basım, 2012.
- Kastallânî, Ahmed b. Muhammed. *Leġâ'ifu'l-işârât li-fünûni'l-kırâ'ât*. thk. Merkezu'd-Dirâsâti'l-Ķur'âniyye. 2 Cilt. Medine: Mücemma'ü'l-Melik Fehd li-Tıba'ati'l-Mushafi's-Şerif, 1434.
- Kemâlüddîn el-Enbârî, Ebü'l-Berekât. *el-İnşâf fi mesâ'ili'l-ĥilâf*. Kahire: Mektebetu'l-Ĥancî, 2002.
- Kurt, Kurra Hafız Mehmet Ali. "Teşdîd Maal Ğunne ve Teşdîd Bilâ Gunne İfadeleri Doğru Mu- Kurra Hafız Mehmet Ali Kurt". *Youtube*. Yayın Tarihi 28 Aralık 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=APw7q4wS8RI>
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-aĥkâmi'l-Ķur'ân*. thk. Abdullah et-Türkî. 24 Cilt. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1427/2006.
- Kuşeyrî, Ebü'l-Kâsım Zeynüslâm Abdülkerîm b. Hevâzin. *Leġâifu'l-işârât*. thk. Abdüllatif Hasan Abdurrahmân. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2. Basım, 1428/2007.
- Mahmûd Sâfi. *el-Cedvel fi i'râbi'l-Ķur'ân*. 16 Cilt. Dımaşk: Muessesetu'l-İmân, 1416/1995.

- Ma'mer b. el-Müsennâ, Ebû Ubeyde. *Mecâzu'l-Ḳur'ân*. thk. Fuat Sezgin. 2 Cilt. Mısır: Mektebetu'l-Ḥancî, ts.
- Medrese Bahçesi Tecvid. "6. Tecvid Dersi / Teşdid ve İdğam Misleyin". *Youtube*. Yayın Tarihi 21 Ekim 2025. <https://www.youtube.com/watch?v=sKoPnuhNM7I>
- Mekkî b. Ebû Tâlib, Ebû Muhammed. *el-Hidâye ilâ bulûğî'n-nihâye*. thk. Şâhir el-Bûşihî vd. 13 Cilt. Birleşik Arap Emirlikleri: Câmî'atu's-Şâriḳa, 1429/2008.
- Mekkî b. Ebû Tâlib, Ebû Muhammed. *el-Yâ'âtü'l-müşeddât*. thk. Ahmed Hasan Ferhât. Dımaşk: Muessesetu'l-Ḥâfiḳayn, 1402/1982.
- Mekkî b. Ebû Tâlib, Ebû Muhammed. *er-Ri'âye li-tecvîdî'l-kırâ'e ve taḥkîki lafzi't-tilâve*. thk. Ahmet Hasan Ferhat. Ürdün: Dâru Ammar, 3. Basım, 1417/1996.
- Mekkî b. Ebû Tâlib, Ebû Muhammed. *Muşkilu 'î'râbi'l-Ḳur'ân*. thk. Ḥâtim Salih. 2 Cilt. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 2. Basım, 1405/1984.
- Merrâkuşî, İbnü'l-Bennâ. *'Unvânü'd-delîl min mersûmi ḥaṭṭi't-Tenzîl*. thk. Hind Şelbî. Beyrut: Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 1990.
- Muhammed Mekkî Naşr. *Nihâyetu'l-kavli'l-mufîd fi ilmi't-tecvîd*. Kahire: Mektebetu's-Şafâ, 1420/1999.
- Muhammed Muhyiddin Abdülhamit. "Tekmiletun fi taşrîfi'l-'ef'âl". *Şerḩu İbn 'Akîl 'alâ 'elfiyyeti İbn Mâlik*. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1436/2015.
- Mukâtil b. Süleymân. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. 5 Cilt. Beyrut, 1423/2002.
- Mustafa el-Ġalâyînî. *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabîyye*. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetu'l-'Aşriyye, 1432/2003.
- Müntecubüddin el-Hemedânî. *el-Ferîd fi 'î'râbi'l-Ḳur'âni'l-mecîd*. thk. Muhammed Nizamettin el-Fettiḩ. 6 Cilt. Medine: Dâru'z-Zamân, 1427/2006.
- Nehhâs, Ahmed b. Muhammed Ebû Ca'fer. *Me'âni'l-Ḳur'ân*. thk. Muhammed Ali es-Sâbûnî. 6 Cilt. Mekke: Câmî'atu 'Ümmi'l-Ḳura, 1408/1988.
- Nehhâs, Ahmed b. Muhammed Ebû Ca'fer. *'İ'râbu'l-Ḳur'ân*. nşr. Halid el-Ali. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2. Basım, 1429/2008.
- Önder, Mustafa Kemal. "Tevcîd Edebiyatında Terkîbî Sifat Bağlamında Teşdid ve İdğam Olgusu". *Turkish Academic Research Review* 5/1 (2020), 69-90. <https://doi.org/10.30622/tarr.669806>
- Pakdil, Ramazan. *Ta'lim Tecvit ve Kıraat*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, 18. Basım, 2020.
- Râciḩî, Abduh. *et-Taṭbîḳu'n-naḩvî*. Tanta: Dâru's-Şaḩâbe, 2. Basım, 1439/2018.
- Râciḩî, Abduh. *et-Taṭbîḳu's-şarfî*. Beyrut: Dâru'n-Nehde, 1435-2014.
- Râgıb el-İsfahânî. *el-Mufredât fi ğarîbi'l-Ḳur'ân*. thk. Muhammed el-Keylânî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Saçaklızâde, Mehmed Efendi. *Cühdü'l-muḳıl*. thk. Salim Kaddûrî. Ürdün: Dâru Ammâr, 1429/2008.
- Sâhib b. Abbâd, İsmâîl b. Abbâd. *el-Muḩîṭ fi'l-luĝa*. thk. Muhammed Âle Yâsîn. 9 Cilt. Beyrut: 'Âle-mu'l-Kutub, 1414/1994.
- Sa'lebî, Ahmed b. Muhammed. *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Ḳur'ân*. thk. Ebû Muhammed b. 'Âşûr. 10 Cilt. Beyrut: Dâru 'İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1422/2002.
- Sefâkusî, Alî b. Sâlim b. Muhammed en-Nûrî. *Tenbîhu'l- ğâfilîn ve 'îrşâdü'l-câhilîn*. b.y.: Muessesetu Abdülkerim b. Abdullah, ts.
- Seḩâvî, Ebü'l-Hasen Alemüddîn. *Sifrü's-sa'âde ve sefirü'l-ifâde*. thk. Muhammed ed-Dâlî. Beyrut: Dâru Şâdir, 1415/1995.

- Semîn el-Halebî, Şihâbüddîn Ahmed. *ed-Durru'l-maşûn fî 'ulûmi'l-kitâbi'l-meknûn*. thk. Ahmed el-Harrât. 11 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Çalem, ts.
- Semîn el-Halebî, Şihâbüddîn Ahmed. *'Umdetu'l-huffâz fî tefsîri eşrefi'l-elfâz*. thk. Muhammed Bâsil 'Uyûnussûd. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1417/1996.
- Seyyid Şerîf el-Cürcânî. *Şerhu'l-İzzî*. thk. Muhammed Zefzâf. Kuveyt: Dâru'z-Zâhiriyye, 1442/2020.
- Sibeveyhi, Ebû Bişr Amr b. Osmân. *el-Kitâb*. thk. Abdusselâm Muhammed Harun. 5 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Ĥâncî, 2. Basım, 1402/1982.
- Süyûtî, Celâlüddîn. *Hem'u'l-hevâmi' fî şerhi Cem'i'l-cevâmi'*. thk. Ahmed Şemsüddin. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1418/1998.
- Şâtübî, İbrâhîm b. Mûsâ. *el-Muvâfaqât*. thk. Hasan Âlu Selmân. 6 Cilt. Suudi Arabistan: Dâru 'İbn 'Affân, 1997/1417.
- Şiblî Nu'mânî. *Sîretü'n-Nebî*. 2 Cilt. A'zamgarh, 1920.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Çur'ân*. thk. Abdullah et-Türkî. 26 Cilt. Kahire: Dâru Hecr, 1422/2001.
- Taş, Mahsum. *Muntecebuddîn el-Hemedânî ve el-Ferîd fî i'râbi'l-Kur'âni'l-Mecîd Adlı Eserinde Lugat ve Sarf*. Ankara: Sonçağ Akademi, 2020.
- Taşdoğan, Ahmet. *Kur'ân Yorumunda Dilbilimsel Tefsirin İşlevi (İ'râz/Yüz Çevirmek Örneği)*. Ankara: Fecr Yayınları, 2024.
- Ukberî, Ebü'l-Bekâ Muhibbüddîn. *et-Tebyîn 'an mezâhibi'n-naĥviyyîne'l-Başriyyîn ve'l-Kûfiyyîn*. Beyrut: Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 1406/1986.
- Yıldız, Cafer. "Kırâat Farklılıkları Bağlamında Tek Kelime İdğâmı". *İdrak Dini Araştırmalar Dergisi* 3/1 (Haziran 2023), 147-175.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî. *Me'âni'l-Çur'ân ve 'i'râbuh*. thk. Abduh Şelebî. 5 Cilt. Beyrut: 'Âlemu'l-Kutub, 1408/1998.
- Zeccâcî, Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk. *İştiĥâku esmâ'llâh*. thk. Abdülhüseyn el-Mübarek. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 2. Basım, 1986/1407.
- 'Atiyye Kâbil Naşr. *Ġâyetu'l-murîd fî ilmi't-Tecvîd*. Riyad: b. y., 4. Basım, 1414/1994.

